

You have downloaded a document from

The Central and Eastern European Online Library

The joined archive of hundreds of Central-, East- and South-East-European publishers, research institutes, and various content providers

Source: Slovo a slovesnost

Slovo a slovesnost

Location: Czech Republic

Author(s): Magda Ševčíková, Jarmila Panevová

Title: Hranice flektivní a derivační morfologie: Příklad předpony po- u českých sloves

On the borderline between inflectional and derivational morphology: The case of the Czech verbal prefix po-

Issue: 3/2018

Citation style: Magda Ševčíková, Jarmila Panevová. "Hranice flektivní a derivační morfologie: Příklad předpony po- u českých sloves". Slovo a slovesnost 3:171-198.

<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=687642>

Hranice flektivní a derivační morfologie: Případ předpony *po-* u českých sloves*

MAGDA ŠEVČÍKOVÁ – JARMILA PANEVOVÁ

On the borderline between inflectional and derivational morphology: The case of the Czech verbal prefix *po-*

ABSTRACT: The present case study deals with the functions of the Czech verbal prefix *po-*. Three functions of the prefix are analysed by contrasting the existing theoretical descriptions with corpus data. In its primary, word-formational function, *po-* modifies the meaning of the base verb (expressing one of the semantic features described as Aktionsart or other meanings; e.g. *kreslit* ‘to draw’ > *pokreslit* ‘to cover with drawings’). In its second function, *po-* derives perfective counterparts from the imperfective verb; here, the prefix is considered to be a grammatical means used for the formation of aspectual pairs of verbs (cf. *kárat* ‘to admonish.impf’ > *pokárat* ‘to admonish.pf’). The third function of *po-* is manifested in the class of determinate verbs; it is a part of the morphological form of these verbs in their (imperfective) future meaning (e.g. *běžet* ‘to run’ – *poběží* ‘(he) will run’). A group of verbs suspected of exhibiting similar behaviour as the pure determinate verbs is analysed and attested using the corpus data. Finally, the competition between the prefix *po-* and several tenses of prefixes in Czech verbs is commented upon and the position of the prefixed verbs within word-formation nests is sketched.

Key words: morphology, word formation, inflection, derivation, prefix, Aktionsart, aspect, future tense, determinative verbs of motion

Klíčová slova: morfologie, slovtvorba, flexe, derivace, předpona, způsob slovesného děje, vid, futurum, determinované sloveso

1. Úvod

Tvoření slovních tvarů (ohýbání, flexe) a tvoření slov (konkrétně odvozováním, derivací) je v českých gramatikách pečlivě oddělováno. Toto dělení má své hluboké opodstatnění především didaktické, ale i teoretické: flexe je založena v první řadě na prostředcích flektivních (a okrajově analytických, izolačních), derivace spočívá primárně na prostředcích aglutinačních. Flexe je předmětem morfologického popisu a je chápána jako součást gramatického systému češtiny, derivace je popisována v rámci tvoření slov a do gramatiky češtiny tradičně zahrnována není (srov. Osolsobě, 2016; Bednaříková, 2009, s. 24).¹

* Tento příspěvek vznikl za podpory projektu GA ČR GA16-18177S. Při práci byly využívány jazykové zdroje vyvinuté, uložené nebo distribuované v rámci projektu LINDAT/CLARIN MŠMT ČR (projekt LM2015071). Autorky děkují recenzentům textu za cenné připomínky a postřehy.

¹ Bednaříková k pojetí slovtvorby v *Mluvnici češtiny I* (Dokulil et al., 1986) poznamenává, že „ve slovtvorbě je spatřována jakási přechodová oblast mezi morfologií a slovníkem [...] Slovtvorné prostředky jsou považovány za prostředky nemorfologické, stejně jako např. prostředky lexikální, slovosledné, intonační aj.“ (Bednaříková, 2009, s. 24). Oproti tomu např. v lingvistickém popisu angličtiny jsou flexe a derivace chápány jako dvě dílčí oblasti morfologie (Matthews, 2007, s. 99n.), srov. termíny „inflectional morphology“ a „derivational morphology“, ekvivalent druhého z termínů v české lingvistické terminologii prakticky chybí.

Zatímco ve starších pracích o češtině je hranice mezi flexí a derivací tematizována zvl. v souvislosti s pravidelnými, frekventovanými slovtvornými typy (např. posesivními adjektivy nebo deverbálními substantivy na *-ni/-tí*; Dokulil, 1962, s. 92; Dokulil et al., 1986, s. 294),² v novějších pracích o češtině mají úvahy o propojování popisu flexe a derivace širší záběr. Toto propojení je mnohdy evokováno potřebami nástrojů pro automatické zpracování jazyka (Žabokrtský et al., 2016; Pala – Šmerk, 2015; Hajič – Hlaváčová, 2013; Cvrček – Vondříčka, 2013; Osolsobě, 2009), má však i svou hodnotu teoretickou (Osolsobě, 2014; Bednaříková, 2009).³

V tomto příspěvku probíráme postupně tři funkce, které jsou v odborné literatuře připisovány předponě *po-* u českých sloves⁴ (např. Šimandl, 2016; výběr dalších prací viz odd. 2). Na pozadí rozsáhlých korpusových dat (srov. odd. 3) se předponou *po-* zabýváme nejprve jako formantem odvozujícím předponová slovesa od sloves bezpředponových (odd. 4), dále jako morfémem podílejícím se na tvoření vidového protějšku (odd. 5) a naposledy jako morfémem tvořícím syntetické nedokonavé futurum (odd. 6). S přihlédnutím k tradičnímu dělení popisu češtiny na morfologii a slovtvorbu patří problematika zahrnutá do odd. 4 do slovtvorby, problematika v odd. 5 a 6 je součástí morfologie. Cílem naší analýzy v jednotlivých oddílech je dosavadní poznatky jednak shrnout a syntetizovat, jednak je konfrontovat se zásadní otázkou, jak autentické korpusové doklady k jednotlivým funkcím přiřadit. V odd. 7 se na předponu *po-* u sloves díváme z hlediska konkurence s dalšími předponami a z hlediska, jaké místo předponová slovesa zaujímají v příslušných slovtvorných hnízdech.

2. Předpona *po-* v teoretických lingvistických pracích o češtině

Předponě *po-* je věnována pozornost ve všech novějších mluvnických popisech (např. Komárek et al., 1986; Grepl et al., 2000; Cvrček a kol., 2010; Štícha et al., 2013; srov. odkazy ke konkrétním pasážím dále v textu), kvůli své funkční rozmanitosti je předpona samotná nebo slovesa s touto předponou také předmětem specializovaných studií různého zaměření. Předponu *po-* popisuje jako morfém s více funkcemi např. Šimandl (2016) nebo okrajově též Pravdová (2012). Slovtvorná funkce předpony *po-*

² Substantiva končící na *-ni/-tí* jsou formálně nejbliže tvaru trpného přičestí, jejich tvoření lze tedy hodnotit jako konverzi (Dokulil, 1962, s. 92; Bednaříková, 2009, s. 152, 186n.). Vzhledem k tomu, že jsou tato substantiva tvořena i od sloves, která trpné přičestí netvoří, interpretují se také jako deriváty odvozené příponou *-ni/-tí* (srov. Dokulil et al., 1986, s. 294; Komárek et al., 1986, s. 423), novější příručky toto pojetí většinou preferují (Dvořák, 2016a, s. 310; 2016b).

³ Rozdíl mezi flexí a derivací je řešen i z perspektivy interdisciplinární. Dílčí studie z oblasti psycholingvistiky a neurolingvistiky prokazují, že flexe a derivace jsou dva mentálně odlišné procesy, pro češtinu ani další slovanské jazyky ovšem širše akceptované závěry dosud nejsou k dispozici (srov. Whitaker – Whitaker, 1979; Frauenfelder – Schreuder, 1992; Feldman, 1994; Taft, 1994; Bordagová, 2002; Tremblay et al., 2001; psycholingvistický výzkum derivace shrnuje Baayen, 2014).

⁴ Předpona *po-* se uplatňuje i při odvozování substantiv od substantiv (př. *kraj > pokraj, vědomí > povědomí*), adjektiv od adjektiv (př. *starší > postarší*), číslovek od číslovek (*vicero > povicero*) nebo adverbii od adverbii (př. *dnes > podnes*); tyto funkce do tohoto příspěvku zahrnuty nejsou. Nezabýváme se ani adjektivy *poválečný, polistopadový* apod., která lze interpretovat jako deriváty substantiv (zde *válka, listopad*) odvozené předponou *po-* v kombinaci s příponou (srov. Šimandl, 2016), nebo jako deadjektivní deriváty s předponou *po-* (zde tedy z adjektiv *válečný, listopadový*).

je zahrnuta v pracích slovtvorných (Uher, 1987), často se zaměřením na kategorii způsobu slovesného děje v češtině (např. Šmilauer, 1940; Daneš, 1971; Šlosar, 1981; Komárek, 1989, 2002; Nübler, 1992; Veselý, 2014b). Uplatnění této předpony při vyjadřování vidových významů je součástí prací aspektologických (Poldauf, 1954, 1964; Němec, 1956; Isačenko, 1960; Kopečný, 1962b; Esvan, 2007; Veselý, 2014a). Morfologická funkce této předpony je probírána v rámci popisu determinovaných sloves (Horálek, 1955; Hofman, 1957; Mrhačová, 1993; Saicová Římalová, 2009, 2010; Osolobě, 2007, 2008 aj.), při analýze vyjadřování budoucnosti (např. Kopečný, 1960, 1962a; Machek, 1962; Bláha, 2008) aj. Uvedený seznam je pouze výběrový, řada dalších domácích i zahraničních prací je uvedena v dalších citovaných titulech podle jejich zaměření.

3. Využití korpusového materiálu pro popis funkcí předpony *po-* u sloves

Při analýze funkcí předpony *po-* v tomto příspěvku používáme primárně data z reprezentativního korpusu SYN2015 (121 milionů pozic; Křen et al., 2015). Málo frekvencované případy vyhledáváme navíc i v rozsáhlém, nereprezentativním korpusu SYNv5 (4,6 miliardy pozic; Křen et al., 2017), nicméně řada sloves přejímaných z odborné literatury není doložena ani v tomto korpusu nebo není doložena ve významu zde popisovaném (srov. zvl. odd. 6.3 a 6.4).

Korpus SYN2015 obsahuje celkem 17 768 551 slovesných forem (včetně infinitivů; dotaz [tag="V.*[ ]], z nich 847 800 začíná řetězcem *po-* (dotaz [tag="V.*" & word="po.*[ ]]; *po-* není vždy předponou – srov. níže). Těmto tvarům na *po-* je v SYN2015 přiřazeno 1 300 lemmat. 31 z nich začíná jinou sekvencí než *po-* (př. *růst*, *trvat*, *být*; srov. další odstavce). Z lemmat začínajících na *po-* jsme ručně vyloučili slovesa s předponami *pod-/pode-* (př. *podplavat*, *podejít*), *polo-* (*polospát*) a s dalšími předponami cizího původu (*postponovat*) a dále také slovesa bezpředponová (př. *politizovat*, *porotcovat*, *porcovat*) a získali tak seznam 1 015 slovesných lemmat s předponou *po-*. Tento seznam je materiálovou základnou pro popis slovtvorné funkce předpony *po-* v odd. 4 a gramatické funkce vidové v odd. 5. V uvedených oddílech ovšem nejde o kvantitativní rozbor dat, v korpusovém materiálu sledujeme jednotlivé typy případů a dokládáme je autentickými příklady. Množstevní charakteristiky dat jsou podrobeny komplexnější analýze v odd. 7, vzhledem k poloautomatickému předzpracování dat jsou však naše postřehy v tomto oddílu pouze předběžné.

Slovesné tvary s předponou *po-*, jimž bylo v korpusu SYN2015 přiřazeno bezpředponové lemma, dokládají morfologickou (konjugační) funkci předpony *po-* při tvoření futurálních forem u skupiny determinovaných sloves. Při analýze této funkce v odd. 6 ovšem nevycházíme primárně z korpusových dat, protože přiřazení předponového tvaru k nepředponovému slovesnému lemmatu v korpusových datech bylo lemmatizačním nástrojem provedeno nutně na základě konkrétní lingvistické interpretace, ze samotných jazykových dat přímo odvoditelné není. Místo toho, abychom uváděli, pro která bezpředponová slovesa je v korpusu doloženo futurum s předponou *po-*, a tím nepřímo popisovali lingvistické pojetí implementované v anotaci, v odd. 6 vycházíme při

vymezení determinovaných sloves z pojetí v lingvistické literatuře a zamýšlíme se nad tím, podle jakých lingvistických kritérií lze futurum s *po-* považovat za tvar bezpředponového slovesa (a tím toto sloveso v zásadě řadit ke slovesům determinovaným). Korpusové doklady využíváme k formulaci těchto kritérií a k jejich ověření. Vzhledem k chybám nalezeným v lemmatizaci⁵ ovšem ve vyhledávacím rozhraní KonText využíváme výhradně hledání podle slovního tvaru („word“), nikoli podle lemmatu (včetně dotazu na infinitiv, např. [word=“kvést“]).

Zvláštní pozornost jsme věnovali lemmatizaci sloves v korpusových datech i u dokladů používaných při popisu funkcí předpony *po-* v odd. 4 a 5.⁶ Výsledky korpusových vyhledávek uváděné v textu proto vždy prošly kontrolou, zda jsou správné a relevantní.

4. Předpona *po-* jako slovtvorný prostředek odvozující slovesa od sloves

Pro téměř tři čtvrtiny z 1 015 sloves s předponou *po-*⁷ doložených v korpusu SYN2015 existuje v české slovní zásobě bezpředponové sloveso. Pokud je kromě této formální příbuznosti (fundace) mezi slovesy zřejmý také vztah významový (motivační), bezpředponové sloveso chápeme jako sloveso základové a sloveso s předponou *po-* (jako slovo s komplexnější formální i významovou strukturou) pak jako slovo od něj odvozené.

V odd. 4.1 probíráme slovesa s *po-*, která jsou příslušnému bezpředponovému slovesu významově blízká, význam základového slovesa je v derivátu modifikován popsáním významovým rysem. Zvlášť (odd. 4.2) uvádíme slovesa, která jsou od formálně blízkého bezpředponového slovesa značně významově vzdálená, vztah odvození mezi nimi však stále předpokládáme.

Při odvozování sloves předponou *po-* vedle změny v lexikální sémantice slovesa může, ale nemusí docházet i ke změně vidové charakteristiky (srov. příklady v odd. 4.1). Pokud mezi bezpředponovým slovesem a příslušným slovesem s předponou *po-* nejsme schopni rozdílnost v lexikální sémantice identifikovat a tato slovesa se liší jen videm (př. *kárat* – *pokárat*), chápeme tyto případy jako použití slovtvorného formantu k utvoření vidového protějšku, tedy k procesu gramatickému – srov. odd. 5.

⁵ Např. jako *kvést* byl lemmatizován jediný z 28 tvarů *pokvete* doložených v korpusu SYN2015, v ostatních 27 případech bylo uvedeno lemma *pokvést*, i když infinitiv *pokvést* v datech doložen není (srov. odd. 3); v korpusu SYNv5 je tento poměr 18 dokladů lemmatizovaných jako *kvést* ku 718 případům s lemmatem *pokvést*, ani zde se infinitiv *pokvést* nevyskytuje. Srov. také Osolsobě (2008, 2015).

⁶ Např. při analýze 49 dokladů nalezených na základě dotazu na lemma *češtit* v korpusu SYNv5 jsme zjistili, že se ve všech případech jedná o tvar *češtit*, který ovšem není imperativem hledaného slovesa, ale tvarem nominativu plurálu maskulina adjektiva *český* s chybnou diakritikou.

⁷ Pro získání hrubé, orientační představy jsme pro slovesa s předponou *po-* zjišťovali, zda odtržením předpony vznikne existující sloveso, které významově souvisí s předponovým slovesem. Existenci takového bezpředponového slovesa jsme konstatovali pro 755 z 1 015 sloves na *po-*. Zda předpona *po-* plní v dané dvojici funkci slovtvornou, nebo gramatickou (vidovou), jsme v úvahu nebrali; tato otázka je předmětem dalšího výkladu (odd. 4 a 5). Nezanedbatelnou podskupinou těchto 755 sloves (126 sloves) byla taková sekundární imperfektiva, z nichž pouhým odtržením předpony vzniká iterativní sloveso – jejich derivační historii je možné popisovat několika způsoby (srov. odd. 7.2.3). Ve zbývajících čtvrtině z celkového počtu sloves na *po-* (260 z 1 015) zasluhují pozornost slovesa, u nichž odtržením předpony vzniká tzv. vázaná báze (srov. pozn. 44 a odd. 7.2.3), dále slovesa založená na adjektivech a substantivech (odd. 4.1.2, 4.1.5 a 7.2.2) a také slovesa s dvojnásobnou předponou *popo-*, pokud ji nelze analyzovat jako postupnou derivaci (odd. 7.2.4).

4.1. Předpona *po-* jako prostředek lexikální modifikace

Pokud je při derivaci sloves předponou *po-* význam základového slovesa jen mírně pozměněn, hovoříme o funkci lexikální modifikace. Derivovaná slovesa s předponou *po-* vyjadřují několik různých způsobů slovesného děje (Aktionsart) (Isačenko, 1960; Daneš, 1971; Šmilauer, 1940, 1971; pro srovnání napříč slovanskými jazyky srov. Körtvélyessy, 2016, s. 486). S modifikací lexikálního významu je většinou spjata i změna vidové charakteristiky.⁸ Při derivaci od nedokonavého bezpředponového slovesa je předponou *po-* tvořeno většinou dokonavé prefigované sloveso (př. *vařit* > *povařit*),⁹ zřídka nedokonavý prefigát (*klesat* > *poklesat*, *míjet* > *pomíjet*). Vid se nemění při prefixaci bezpředponových perfektiv (*všimnout si* > *povšimnout si*) ani při připojení *po-* k již prefigovanému (dokonavému) slovesu (*vytáhnout* > *povytáhnout*). Předponou *po-* se vytvářejí následující, sémanticky různé způsoby slovesného děje:

4.1.1. Malá nebo velká míra děje:

dupat > *podupat* (vs. *rozdupat*),¹⁰ *jíst* > *pojíst* (vs. *sníst*), *mačkat* > *pomačkat* (vs. *zmačkat*), *mást* > *pomást* (vs. *zmást*), *mýlit se* > *pomýlit se* (vs. *zmýlit se*), *ničit* > *poničit* (vs. *zničit*), *pálit* > *popálit (se)* (vs. *spálit (se)*), *sedět* > *posedět*, *stát* > *postát*, *střelit* > *postřelit* (vs. *zastřelit*), *šimrat* > *pošimrat* (vs. *zašimrat*), *špinit* > *pošpinit* (vs. *ušpinit*, *zašpinit*), *trhat* > *potrhat* (vs. *roztrhat*), *vařit* > *povařit* (vs. *uvařit*); tento význam je doložen i u sloves odvozených od již prefigovaných sloves (většinou s významem malé míry): *otočit* > *pootočít*, *vytáhnout* > *povytáhnout* (vs. *dovytáhnout*), *odkrýt* > *poodkrýt*.

4.1.2. Pokrytí povrchu (úplné nebo částečné):¹¹

klást > *poklást*, *kreslit* > *pokreslit* (vs. *nakreslit*), *lepít* > *polepít* (vs. *slepít*, *zalepít*), *sprejovat* > *posprejovat*, *stříkat* > *postříkat*, *sypat* > *posypat* (vs. *nasypat*, *vysypat*, *rozsypat*); tento význam vyjadřují i slovesa jako *postříbřit*, *pozlatit*, *poniklovat*, *popráškovat*, která lze chápat buď jako prefigáty bezpředponového deadjektivního či desubstantivního slovesa (*stříbro/stříbrný*¹² > *stříbřit* > *postříbřit*, *prášek* > *práškovat* > *popráškovat*), nebo jako slovesa utvořená přímo od adjektiva nebo substantiva pomocí předpony *po-* v kombinaci s příponou (*stříbro/stříbrný* > *postříbřit*, *zlato/zlatý* > *pozlatit*, *nikl* > *poniklovat*, *prášek* > *popráškovat*, srov. Šimandl, 2016).¹³

⁸ Názory na vztah kategorie vidu a způsobu slovesného děje shrnuje např. Komárek (2002), nejnověji pak Nübler (2016b).

⁹ Znak > reprezentuje vztah derivace, na levé straně znaku uvádíme slovo základové, za znakem následuje slovo odvozené.

¹⁰ V závorce (za „vs.“) uvádíme jako kontrast k uvedenému předponovému slovesu sloveso s jinou předponou, které vyjadřuje jiný způsob slovesného děje nebo je čistě vidovým protějškem (odd. 5). Dvojice sloves základových a odvozených jsou uvedeny abecedně podle slovesa základového.

¹¹ Šimandl (2016) význam „zasazení povrchu“ vyjímá z kategorie způsobu slovesného děje a uvádí ho samostatně jako „konkrétní místní význam“.

¹² U slovesa *stříbřit* (*postříbřit* a dále *zlatit*, *pozlatit* aj.) lze za slovo základové považovat substantivum *stříbro* nebo adjektivum *stříbrný* – viz komentář k dvojí fundaci/motivaci v odd. 7.2.1 a 7.2.2 dále.

¹³ U těchto sloves je předpona *po-* hlavní předponou, jiné předpony jsou s těmito slovesy doloženy okrajově: př. *pozlatit* vs. *ozlatit* v SYNv5. Pro prefixálně-sufixální tvoření hovoří okrajová doloženost některých

4.1.3. *Distributivní, postupně uskutečňovaný děj:*

mrznout > *pomrznout* (vs. *zmrznout*), *platit* > *poplatit* (vs. *zaplatit*), *škrat* > *poškrat* (vs. *přeškrat*, *vyškrat*); následující příklady *sbírat* > *posbírat* (vs. *sesbírat*, *nasbírat*), *vyhazovat* > *povyhazovat*, *zamykat* > *pozamykat*, *zhášet* > *pozhášet* dokládají tento význam předpony *po-* u již prefigovaného slovesa.¹⁴

4.1.4. *Dostatečná míra děje s reflexivním si s významem zájmovým, prospěchovým:*

čekat > *počkat si*, *jezdit* > *pojezdit si*, *plakat* > *poplakat si*, *spát* > *pospat si*; tvoření sloves podle tohoto modelu je považováno za produktivní a má paralely v jiných slovanských jazycích, např. v ruštině (srov. Hlaváčová – Nedoluzhko, 2013).

4.1.5. K uvedeným způsobům slovesného děje při odvozování sloves od sloves přiřadíme i význam ‚učinit/být nějakým‘ vyjadřovaný slovesy *počeštit*, *potatit se* atd. Tato slovesa interpretujeme jako prefixálně-sufixální deriváty adjektiv nebo substantiv (*český* > *počeštit*, ve dvojici *táta* > *potatit se* se současně s prefixem a sufixem uplatňuje také reflexivní *se*, viz Šimandl, 2016; stejně jako ve 4.1.2 je možná také interpretace prefixálně-konverzní). Variantu, že by tato slovesa byla odvozena prefixací od bezpředponového deadjektivního nebo desubstantivního slovesa, zde – na rozdíl od sloves *pozlatit*, *poníklivat* aj. v odd. 4.1.2 – neuvažujeme, protože příslušná bezpředponová slovesa v korpusech doložena nejsou (srov. pozn. 6 v odd. 3).

4.2. *Slovesa s předponou po- významově vzdálená základovému slovesu*

Deverbální derivace sloves pomocí předpony *po-* zahrnuje kromě lexikální modifikace i případy, kdy dochází k zásadnějšímu lexikálnímu posunu. Jedná se o slovesa frekventovaná, srov. *jít* > *pojít*, *valit* > *povalit*, *týkat se* > *potýkat se*, *líbit se* > *políbit (se)*, *vědět* > *povědět* nebo *mocť* > *pomocť* aj. Ze synchronního hlediska vyvstává otázka, zda je významová vazba mezi slovesy v uvedených dvojicích ještě natolik zřetelná, aby je bylo možno popisovat jako dvojice slova základového a odvozeného z hlediska fundačního i motivačního. Uher (1987, s. 20) hovoří o významu prefixu *po-* v těchto případech jako o „nezřetelném“, „nejasném“, obdobně Šimandl (2016) jako o „spíš nezřetelném“.¹⁵

---

bezpředponových sloves, např. sloveso *skvrnit* je v korpusu SYNv5 doloženo jednou prezentní a jednou präteritní formou (*Že se nestydíte takovou muzikou skvrnit pokladnici světové hudby! Rostla, šířila se, rýhovala a skvrnila.*). Příslušná bezpředponová slovesa (*zlatit*, *niklovat* aj.) by pak byla výsledkem deprefixace sloves s prefixem *po-* (*stříbro/stříbrný* > *postříbřit* > *stříbřit*, *prášek* > *popráškovat* > *práškovat*; srov. Dokulil et al., 1986, s. 413n.), což je v českém slovtvorném systému málo obvyklé. Podle Bednařkové (2009, s. 152) by se v těchto případech jednalo o tvoření prefixálně-konverzní.

¹⁴ Při hledání základových slov pro uvedená základová slovesa s jednou předponou (*sbírat*, *zamykat* atd.) dospíváme k tzv. vázaným bázím (*-bírat*, *-mykat* atd.; srov. pozn. 44 a odd. 7.2.3).

¹⁵ Srov. také Šiškův morfematický slovník (2005), kde jsme ve slovtvorných hnízdech příslušných kořenových morfémů nenašli ani jeden z příkladů uvedených v tomto oddílu.

5. Čistě vidová (perfektivizační) funkce předpony *po-*

Po analýze slovotvorné funkce slovesné předpony *po-* přecházíme k rozboru její účasti při tvoření dokonavého protějšku nedokonavého slovesa. Z hlediska formální utvořenosti se – stejně jako v odd. 4 – i v tomto oddílu zabýváme dvojicemi slovesa bezpředponového a slovesa s předponou *po-*, mezi těmito slovesy ovšem neshledáváme rozdíl v lexikálním významu, ale výhradně v kategorii vidu.

Dlouhá historie aspektologických diskusí, které se vedou v rámci slavistického bádání, je spojena s rozdílnými názory a s rozdílným řazením vidových distinkcí do jazykového popisu; přehled názorů podávají Panevová a Sgall (1972), vně slavistického bádání srov. práci Vendlerovu (1957). Zde nám jako teoretické východisko slouží ty přístupy, které vidovou problematiku alespoň v její části zahrnují do oblasti gramatiky a definují tak vid jako gramatickou kategorii; akceptujeme dále ty názory, které mezi prostředky pro tvoření členů této gramatické kategorie zahrnují nejen sufixaci, ale také prefixaci. Tvoření vidového protějšku příponami i předponami tedy chápeme jako gramatický (morfologický, konjugační) proces formálně realizovaný slovotvornými prostředky.¹⁶

Pomocí předpony *po-* se vytváří u některých sloves dokonavý protějšek k nedokonavému bezpředponovému slovesu. Z hlediska postavení v systému popisu jazyka odpovídají oba členy této dvojice jedné hloubkové lexikální jednotce, z nichž každá má své vlastní morfologické paradigma. Do tohoto typu tvoření vidové dvojice ve směru imperfektivní > perfektivní řadíme předpony charakterizované u Poldaufa (1954) jako „čistě vidové (prázdné)“ a „subsumpční“. Hranici mezi těmito dvěma typy předpon, kde jako druhý typ Poldauf charakterizuje takové užití, kdy předpona přináší k základovému slovesu vágní a špatně definovatelný význam, ale stopy jejího „ontologického“ původu jsou v ní patrné, nepokládáme za zcela jednoznačnou a budeme tedy mluvit v tomto smyslu jen o předponách „čistě vidových“, případně hypotézy o „subsumpčním“ přínosu předpony uvedeme u jednotlivých příkladů.

Nejdrobnější materiálový popis tohoto problému podal Vey (1952), který analyzuje širokou škálu čistě vidových předpon (*les préverbes vides*) a jejich spojení se slovesy; každou uvedenou skupinu sloves s příslušným prefixem charakterizuje podle sémantiky základového slovesa.¹⁷

Podle Poldaufa (1954, s. 64) předpona *po-* patří k nejčastějším čistě vidovým prefixům. Kopečný (1962b) Poldaufovo rozlišení čistě vidových a subsumpčních předpon sice přijímá,¹⁸ není nám však úplně jasné, proč případy jako *podarovat*, *ponechat*, *polapít*, kdy je předpona *po-* „z dnešního hlediska vybledlá, nadbytečná“ (Kopečný, 1962b, s. 131), řadí mezi „lexikální významy“ této předpony (srov. u nás odd. 4).

¹⁶ V českých gramatikách popis kategorie vidu tradičně osciluje mezi gramatikou a lexikonem; srov. *Mluvnici češtiny 2* (Komárek et al., 1986, s. 179n.), která vid definuje jako kategorii morfologicko-lexikální. Novější mluvnice (srov. Cvrček a kol., 2013, s. 245; Štícha et al., 2013, s. 440) se blíží pojetí gramatickému.

¹⁷ Komárek (2006, s. 183–195) a Veselý (2014a) čistě vidovou funkci předpon odmítají nebo alespoň relativizují.

¹⁸ Podobně z tohoto rozdílu vychází výklad Komárkův (2006) dospívající k úpravám Poldaufových hypotéz.

Za kritérium pro klasifikaci předponového slovesa jako vidového protějšku slovesa bez prefixu pokládáme (ve shodě s mnoha jinými pracemi o českém vidu): (i) neexistenci sekundárního imperfektiva (*kárat – pokárat – *pokárávat, vařit – uvařit – *uvařovat*),¹⁹ (ii) při existenci jiných prefixálních protějšků u těchto sloves je předpona *po-* k významu celku nejméně sémanticky přínosná. Podle těchto hledisek tak za vidové protějšky následujících neprefigovaných sloves volíme právě prefigáty s předponou *po-*, slovesa s jinými předponami (uvedena za „vs.“) příslušné základové sloveso sémanticky modifikují: srov. *kácet – pokácet* (vs. *vykácet*), *kousat – pokousat* (vs. *rozkousat*), *foukat – pofoukat* (vs. *vyfoukat*).

V některých případech však uvedeným kritériím odpovídá více sloves odvozených od téhož slovesa různými předponami. Málo frekventovaný je patrně extrém, kdy jsou dvě prefigovaná perfektiva synonymní: srov. *dědit – podědit/zdědit* v př. (1).

- (1) Vnuk podědil/zdědil všechen dědečkův majetek.²⁰

U jiných sloves mezi dvěma nebo více prefixálními vidovými protějšky lze stanovit jemné významové rozdíly, které by mohly podporovat Poldaufovu hypotézu o „subsumpčnosti“ některých prefixů, jsou však zdrojem dalších úvah o komplikovanosti vztahů mezi dokonavým a nedokonavým členem slovesné opozice. U slovesa *blednout* např. nacházíme vidové protějšky *zblednout* (o člověku), *vyblednout* (o věci, barvě, prádle),²¹ podobně nacházíme rozdíly u sloves s předponou *po-*: *krájet – pokrájet/nakrájet, ranit – poranit/zranit, šeptat – pošeptat/zašeptat*; u *krájet* někdo chléb spíše *nakrájel*, než *pokrájel*, *pokrájet* lze už *nakrájený* chléb; u *poranit* a *zranit* cítíme jemný rozdíl mezi rozsahem poranění; *pošeptat* předpokládá přímý kontakt s adresátem, *zašeptat* nikoliv. Z významového hlediska dokonavá podoba dokresluje širokou sémantiku jeho nedokonavé podoby (např. přirozeným dokonavým protějškem průběhového šeptání je pro (2) *pošeptala*, pro (3) *zašeptal*), a slouží tak jako pomocné východisko pro výklad lexikální sémantiky slovesa výrazněji než jeho forma nedokonavá. S ohledem na kritéria (i) a (ii) tu jde o dvě vidové dvojice (tj. *blednout – zblednout, blednout – vyblednout* atd.).

- (2) Jana šeptala něco matce do ucha.
(3) Řečník svůj projev pro bolest v krku jen šeptal.

Naopak jako konkurující si perfektivní protějšky nehodnotíme např. vzhledem ke slovesu *škodit* slovesa *poškodit* a *uškodit*, a to na základě rozdílných syntaktických vlastností těchto prefigovaných perfektiv: *uškodit (někomu)* je dokonavou podobou slovesa *škodit (někomu)*, zatímco *poškodit (něco)* je v čistě vidové dvojici se slovesem *poškozovat* (nikoli **škodit (něco)*).

¹⁹ Jazyková empirie tu ovšem může být rozdílná, nepochybně souvisí i s vývojem jazyka: v *Slovníku spisovného jazyka českého* (Havránek, 1960–1971) je např. uvedeno sekundární imperfektivum *zbledati* i pro *zblednouti*, které je popsáno jako dokonavý protějšek (k *blednouti*).

²⁰ Pokud není u číslovaných příkladů uveden zdroj, jedná se o vlastní příklad autorek.

²¹ Dokonavou podobu *poblednout* bychom zařadili do výkladu v odd. 4, kde předponové sloveso vyjadřuje slovesný způsob malé míry děje (odd. 4.1.1).

Kromě toho, že u některých imperfektiv lze na základě výše uvedeného pozorování pracovat s více prefixálními dokonavými protějšky, nelze pominout ani zachycení případů se zjevnou víceznačností imperfektiva. U dvojic jako např. *topit-1 ve vodě* vs. *topit-2 v kamnech* je pochopitelné, že jejich dokonavé protějšky se liší, srov. příklady (4) až (6):

- (4) *topit-1 – potopit/utopit* vs. *topit-2 – zatopit*
Plavčík potopil kluka pod hladinu. Chovatel utopil štěně. Otec zatopil v kamnech.
- (5) *krýt-1 – pokrýt/zakrýt* vs. *krýt-2 – ukrýt/skrýt*
Pokryli střechu plechem. Zakryli jahody fólií. Ukryli násilníka před policií. Skryli polovinu nápisu.
- (6) *držet-1 – podržet* vs. *držet-2 – udržet*²²
Partner jí podržel kabelku. Udržela rovnováhu na kladině.

6. Předpona *po-* jako flektivní morfém ve futurálních tvarech sloves

Po analýze slovotvorné funkce předpony *po-* v odd. 4 a její gramatické perfektivi-zační funkce v odd. 5 se zaměříme na další gramatickou funkci této předpony, a to na její uplatnění ve futurálních tvarech bezpředponových sloves. Při konfrontaci dostupných teoretických popisů s korpusovými daty si klademe otázku, podle jakých kritérií lze tvar s předponou *po-* klasifikovat jako tvar bezpředponových (determinovaných nebo jim blízkých) sloves, nebo jako tvary sloves prefigovaných, která jsou k bezpředponovému protějšku buď ve vztahu čistě vidovém (srov. odd. 5), nebo ve vztahu slovotvorném (odd. 4).

6.1. Futurální tvar s *po-* jako definiční rys determinovaných sloves

Předpona *po-* je používána k tvoření forem budoucího času u skupiny českých sloves označovaných zpravidla jako slovesa determinovaná. Determinovaná slovesa jsou v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny* definována na základě lexikálního významu jako slovesa pohybu vyjadřující „záměrný, na určitý cíl orientovaný děj“ nebo „pohyb v nepřerušované linii“ (Nübler, 2016a); srov. determinovaná slovesa *běžet, nést* a jejich nedeterminované protějšky *běhat, nosit*. Zásadní vlastností těchto sloves je tvoření syntetického nedokonavého futura příponou *po-* (př. *běžet – poběžím, nést – ponesu*). Tato forma se jeví jako odchylka z pravidelnosti české paradigmatiky založené na analytičnosti futura nedokonavých sloves (srov. *poběžím* vs. *budu běhat, ponesu* vs. *budu nosit*).²³ Nebudeme se zde zabývat historickými příčinami vzniku této situace (srov. Němec, 1956, 1958; Šlosar, 1981), náš pohled je čistě synchronní.

Slovesa s touto defektní vlastností se zpravidla udávají výčtem, ale už Kopečný (1962b, s. 49) upozorňuje na to, že nejde o skupinu uzavřenou. Jejich seznam, ať už je míněn jako příkladový nebo jako vyčerpávající, je v jednotlivých příručkách různý:

²² Navíc existuje perfektivum tantum *vydržet (hodně)* a imperfektivum tantum *vydržovat si (někoho)*.

²³ Komárek (2006, s. 121) je nazývá determinovanými imperfektivy. Tvoření konjugační formy prefixem (nikoli koncovkou nebo sufixem) je minoritním jevem v českém gramatickém systému vůbec.

Kopečný (1962b, s. 49n.) uvádí 115 sloves s touto povahou, Šmilauer (1971, s. 223) tento jev exemplifikuje 20 slovesy, Bláha (2008, s. 38) hovoří o 11 slovesech jako o „jádrových“/„čistých“ determinovaných imperfektivech. O korpusový materiál a evidenci ve slovnících češtiny se opírá Osolsobě (2008, s. 415), dospívá k celkem 83 slovesům bez předpony *po-* (v infinitivu), za jejichž futurum považuje tvar s touto předponou. Saicová Římalová (2010) se zabývá 20 determinovanými slovesy (vyjadřujícími pohyb člověka, živočichů, strojů atd.). Sedmnácti slovesy dokládá morfologickou funkci prefixu *po-* Šimandl (2016).

Slovesa nalezená v citovaných pracích (zvl. v rozsáhlých seznamech Kopečného, 1962b, a Osolsobě, 2008) zde probíráme postupně se zaměřením na futurum tvořené předponou *po-*. Pozornost věnujeme případům, kdy je tento tvar homonymní, tedy kdy je možné ho klasifikovat jako tvar nedokonavého infinitivu bez předpony i jako tvar dokonavého infinitivu s předponou *po-*. Zvláště si klademe otázku, dle jakých kritérií je futurální tvar s předponou *po-* nalezený v korpusových datech možné řadit k infinitivu bez této předpony (a tím tento infinitiv řadit do třídy sloves determinovaných).

6.2. Primární determinovaná slovesa

V průniku uváděných seznamů (srov. také Kopečný, 1960, 1962a; Kučerová, 1974; Komárek et al., 1986, s. 417, 425n.; Mrhačová, 1993; Čechová a kol., 1996, s. 158n., 208; Grepl et al., 2000, s. 317; Cvrček a kol., 2010, s. 240n.; Štícha et al., 2013, s. 439; Nübler, 2016a aj.) jsou determinovaná slovesa nazývaná „primární“/„základní“/„klasická“/„jádrová“/„čistá“ (dále k této skupině referujeme prvním termínem). Primární determinovaná slovesa vyjadřují základní způsoby pohybu agentu (*jít, jet* aj.) nebo základní způsoby přemístování pacientu (*nést, táhnout* ad.). Ve studiích, které se neomezuji na pohybová slovesa (jako např. Saicová Římalová, 2010), patří do této skupiny také *růst* a *kvést*, která vyjadřují vývojové změny, interpretovatelné také jako cílený děj (Osolsobě, 2008, s. 409, hovoří o pohybu „s neživým nositelem“):

(a) primární determinovaná slovesa:

běžet – poběží, hnát – požene, jet – pojedje, jít – půjde, kvést – pokvete, letět – poletí, lézt – poleze, nést – ponese, táhnout – potáhne, vést – povede, vézt – poveze, vléct – povleče, růst – poroste

Kromě vyhraněného lexikálního významu sdílejí primární determinovaná slovesa další vlastnosti.²⁴ S výjimkou sloves *kvést* a *růst* mají imperfektivní protějšek s nedeterminovaným významem, srov. *běžet – běhat, jet – jezdit, jít – chodit, letět – létat, lézt – ložit*,²⁵ *hnát – honit, nést – nosit, táhnout – tahat, vést – vodit, vézt – vozit, vléct – vláčet*. Předpona *po-* se v paradigmatu primárních determinovaných sloves omezuje na tvary futura a imperativu (imperativ slovesa *růst* se neuzívá).

²⁴ Saicová Římalová (2010, s. 43n., 56n.) podle uvedených vlastností pořadí determinovaná slovesa pohybu do struktury, jejímž centrem je sloveso *jít* (jako prototyp).

²⁵ Sloveso *ložit* je v současné češtině používáno okrajově, v korpusu SYN2015 je doloženo 24 doklady.

Futurálním tvarům s *po-* konkuruje – s výjimkou sloves *jít* (*půjde* – **bude jít*) a *jet* (*pojede* – **bude jet*) – analytický tvar s *budu*, srov. *poběžím* vs. *budu běžet*.²⁶ Názory na konkurenci syntetického futura s *po-* a analytických tvarů z hlediska jazykové správnosti od Dobrovského po současné mluvnické shrnuje Bláha (2008, s. 76n.). Podle Kopečného (1962b, s. 47) je v současné češtině „[s]ynonymie tvarů *ponesu* a *budu nést* [...] naprostá, tj. týká se celého rozsahu jejich užívání“. Oproti tomu Bláha (2008, s. 101) popisuje tendenci používat futurum s *po-* při prostorovém významu, futurum analytické pak při odvozených, mimoprostorových významech. Pokud však mluvčí např. klade důraz na průběh děje, je analytická forma užívána i v prostorových významech. V korpusových datech je možné najít syntetické a analytické futurum ve velmi podobných kontextech, srov. tvary primárních determinovaných sloves *povede* – *bude vést* v př. (7) a (8) a *poletí* – *bude letět* v (9) a (10).²⁷

- (7) [...] potřebují někoho, kdo ji povede dál. (SYN2015)
 (8) [...] po dvaceti letech bude vést naše hlavní město jiná strana [...] (SYN2015)
 (9) Sarkisov naopak tušil, že nazpět poletí bez svého šéfa. (SYN2015)
 (10) To znamená, že nejenže bude letět s letadlem ve výkluzu, ale [...] (SYN2015)

Vedle imperativu s *po-* existuje pro primární determinovaná slovesa vždy také tvar bez této předpony (př. *pojď* vs. *jdi*, první z tvarů implikuje směr k mluvčímu); pro slovesa *kvést* a *růst* není imperativ s předponou *po-* v korpusu SYNv5 doložen, i když systémově utvořit lze.²⁸

K futurálním tvarům primárních determinovaných sloves *hnát*, *táhnout*, *vléct* a *růst* existuje homonymní tvar utvořený od infinitivu s předponou *po-* (*pohnat*, *potáhnout*, *povléct*, *porůst*). Na rozdíl od primárních determinovaných sloves je u nich (i) předpona *po-* přítomna v celém konjugačním paradigmatu a (ii) futurum s *po-* má dokonavý význam. Rozdíl (i) prokazujeme uvedením préteritní formy (srov. *požene/hnal* vs. *požene/pohnal* v (11)), rozdíl (ii) přijatelností časového adverbialie s významem trvání u determinovaných tvarů a jeho nepřijatelností u tvarů nedeterminovaných.²⁹ V autentických (korpusových) dokladech je ovšem homonymní futurální tvar možné přiřadit jednomu z infinitivů zpravidla už na základě lexikálního významu, determinované a nedeterminované sloveso jsou od sebe sémanticky dostatečně vzdáleny, srov. (11) až (14):

- (11) *hnát* (požene/hnal stádo na pastvu hodinu) vs. *pohnat* (požene/pohnal někoho před soud, k soudu, k odpovědnosti *hodinu)
 (12) *táhnout* (lokomotiva potáhne/táhla vagonu celý den) vs. *potáhnout* (potáhne/potáhl cestu asfaltovým nátěrem *celý den)

²⁶ Výjimečně se co do tvoření opisného futura chová sloveso *nechat*, které nemá analytické futurum ani v neprefigované formě (**bude nechat*); sloveso *nechat* viz skupina (d) níže.

²⁷ Konkurenci futurálních forem lze v korpusovém materiálu sledovat i pro slovesa uvedená dále ve skupinách (b) v odd. 6.3 a (c) v odd. 6.4, srov. sloveso *stačit* uvedené v rámci diskuze v odd. 6.4: *Zásoby postačí na dva týdny, v nejhorším i déle*. vs. *Jídlo nám bude na cestu stačit*. (oboje SYN2015).

²⁸ Užití tvarů s předponou *po-* v imperativu jinak necháváme vědomě v této studii stranou. Pro podrobnější analýzu srov. např. Machek (1962) a citované mluvnické práce od starších po nejnovější.

²⁹ Z testů užívaných ke stanovení vidu slovesa (srov. Kopečný, 1962b; Komárek, 2006 aj., souhrnný komentář Nübler – Biskup – Kresin, 2016) je pro náš účel použitelný právě test spojitelnosti s časovým určením. Dalšími testy (zvl. tvoření futura pomocí *budu*, spojitelnost infinitivu s fázovými slovesy nebo tvoření adjektiv na *-ící*) vidovou charakteristiku slovesné formy ověřovat nelze.

- (13) *vléct* (kůň povleče/vlekl kaskadéra za sebou dlouhé minuty) vs. *povléct* (povleče/povlékl postel *dlouhé minuty)
- (14) *růst* (houby porostou/rostly celé léto) vs. *porůst* (stěna poroste/porostla listím, listí poroste/porostlo stěnu *celé léto)

Otázka homonymie nevyvstává u tvaru *půjde*. Na úrovni slovesných infinitivů sice existuje dvojice *jít – pojit*, sloveso *pojit* ovšem tvoří futurální tvar *pojde* (*mysš pojde/pošla po požití jedu*; k slovtvorné funkci předpony *po-* ve slovese *pojit* srov. odd. 4.2). Za nehomonymní považujeme také tvar *povede* – konkurenční futurální tvar a příslušný infinitiv s předponou *po-* (a všechny další formy) se totiž liší přítomností reflexivního *se*, srov. *vést – povede/vedl dceru k oltáři* vs. *povést se – svatba se povede / se povedla* (vedle toho existuje také *vést se*, viz pozn. 40 v odd. 6.4).

U dalších šesti primárních determinovaných sloves (*běžet, letět, lézt, nést, vézt* a *kvést*) hodnotíme futurální tvar na *po-* rovněž jako nehomonymní. Infinitiv ani préteritní tvary s předponou *po-* v korpusu SYNv5³⁰ doloženy nejsou (**poběžet, *poletět, *polézt, *ponést, *pokvést*) nebo jsou k dispozici doklady ojedinělé, které hodnotíme spíše jako odchylku od úzu.³¹ Obdobně interpretujeme také dva korpusové doklady infinitivu *pojet* a čtyři doklady příslušeného předponového préterita (všechny ze sportovního slangu, srov. (15) a (16)).³²

- (15) Přesto se mi podařilo největšího soupeře Káraie pojet, ten se pak neudržel a svým vozem naboural do svahu. (SYNv5)
- (16) Stejně umístění zopakoval i o rok později, když jej pojeli pouze Rösel a Havel [...] (SYNv5)

6.3. Další slovesa pohybu s futurální formou jako u primárních determinovaných sloves

Z hlediska tvoření syntetické futurální formy s předponou *po-* jsou v odborné literatuře diskutována kromě primárních determinovaných sloves (skupina (a) v odd. 6.2) i další slovesa pohybu. Níže uvedený seznam je sestavený na základě práce Kopečného (1962b) a Osolobě (2008). Seznam je uspořádán abecedně podle slovesných infinitivů, rýsují se v něm ovšem v zásadě dva typy sloves: jednak slovesa stylově neutrální, která vyjadřují méně časté varianty výše naznačených typů pohybu (pohybu agentu jako *cupat, brodit se, kutálet se*, přemístování pacientu jako *valit*, vývojových změn jako *klíčit*³³),

³⁰ V aplikaci KonText jsme formulovali dotaz na infinitiv a na l-ové přičestí pro jednotlivé lexémy pomocí atributu „word“, např. [word=“poběžet“], [word=“pokvést“], [word=“poběžel[aoiy]?“] nebo [word=“pokvetl[aoiy]?“].

³¹ Srov. *úkolem je povézt i letos jaro do Děčína; dělovka od modré čáry poletěla až do sítě; Báru Satan celou polezl; ponesl bychom ztrátu; A když by sestoupil, povezly by se dolů i čtvrté týmy* (vše SYNv5). V dalších dokladech se zjevně jedná o překlapy (např. čtyři doklady *ponesl* místo *pronesl*), takové doklady nezohledňujeme a nekomentujeme.

³² SYNv5 obsahuje jediný doklad pro další význam uvažovaného infinitivu *pojet* („popojet“): *V olomouckém obranném pásmu zůstal zcela sám Burger; pojel si za branku, odkud našel Balána [...]* S tímto významem je infinitiv *pojet* uveden v *Slovníku spisovného jazyka českého* (Havránek, 1960–1971), a to s příkladem A. Jiráka *pojel kousek napřed*. Jak upozornil anonymní recenzent, v současných textech může ovšem jít i o chybné psaní sportovních komentátorů.

³³ Sloveso *klíčit* je příkladem slovesa, jehož futurální tvar s předponou *po-* je uváděn v lingvistických studiích (např. Šmilauer, 1943) a je k nalezení na internetu (př. *Semena poklíčí lépe na světle, pouze je přitlače k substrátu a pravidelně zalévejte.*), v korpusovém materiálu (ani v korpusu SYNv5) ovšem doložen není.

jednak expresivní, snad i dialektické varianty pohybových sloves (*šupačit*). Radíme sem i reflexivní protějšky primárních determinovaných sloves vyjadřujících přemístování pacientu, reflexivizací se změnila na slovesa s přemístujícím se agentem, srov. *hnát – hnát se, nést – nést se, táhnout – táhnout se, vést – vést se* (ve významu ‚s někým někam‘; *vést se* ve významu ‚něco se někomu vede / někomu se vede nějak‘ řadíme do odd. 6.4), *vézt – vézt se, vléct – vléct se*:

(b) slovesa pohybu blízká primárním determinovaným slovesům:

brodit se – pobrodí se, capat – pocape, cestovat – pocestuje, crčēt – pocrčí, cupat – pocupá, cupitat – pocupitá, drát se – podere se, fičet – pofičí, frnčit – pofrnčí, harcovat (se) – poharcuje (se), hasit si (to) – pohasí si (to), hnát se – požene se, hrnout se – pohrne se, chvátat – pochvátá, jechat – pojechá, klíčit – poklíčí, klusat – pokluše, kráčet – pokráčí, kulhat – pokulhá, kulit se – pokulí se, kutálet se – pokutáli se, kvačit – pokvačí, kvapit – pokvapí, linout se – poline se, lit – polije, loudat se – poloudá se, maširovat – pomaširuje, mazat – pomaže, nést se – ponese se, pádit – popádí, pelášit – popeláší, plavat – poplave, plavit se – poplaví se, plazit se – poplází se, plížít se – poplízí se, plout – popluje, plynout – poplyne, prýštit – poprýští, putovat – poputuje, stěhovat se – postěhuje se, sunout se – posune se, šlapat – pošlape, rajzovat – porajzuje, rázovat – porázuje, řinout se – pořine se, řítit se – pořítí se, sunout – posune, svištět – posviští, šinout se – pošine se, štrádovat (si to) – poštráduje (si to), šupačit – pošupačí, šupajdit – pošupajdí, šupat – pošupe, táhnout se – potáhne se, téct – poteče, točit se – potočí se, tryskat – potryská, valit – povalí, valit se – povalí se, vanout – povane, vát – pověje, veslovat – povesluje, vést se – povede se (s někým někam), vézt se – poveze se, vinout se – povine se, viset – povisí,³⁴ vléct se – povleče se, vrávorat – povrávorá, zdrhat – pozdrhá

Seznam uvádíme jako otevřený – analýzu rysů jejich chování pak chápeme jako hledání kritérií pro případnou klasifikaci dalších sloves jako determinovaných nebo jim blízkých.

U uvedených sloves je futurální forma s *po-* zřejmě tvořena analogií podle primárních determinovaných sloves pohybu. Z hlediska analýzy textu (hlediska čtenáře) je předpona *po-* u futurálního tvaru formálním rysem zařazujícím dané sloveso do skupiny determinovaných sloves, např. na základě formy *pochvátá* je sloveso *chvátat* interpretováno jako ‚pohybovat se se spěchem‘ (srov. (17)), nikoli jako ‚dělat se spěchem‘ v př. (18). V případě sloves expresivních či nářečních může tvoření futurální formy podle konjugačního modelu determinovaných sloves napomáhat čtenáři objasnit lexikální význam slovesa (př. *pošupačí*).

(17) Kdyby ode mne potřeboval pomoc, pochvátám k němu milovými kroky. (SYNv5)

(18) Vozábal ale zřejmě bude chvátat s léčbou. (SYNv5)

Homonymní futurální tvar sloves s předponou *po-* pro většinu sloves ze seznamu (b) v korpusu SYNv5 doložen není. Slovesa, u nichž k homonymii dochází, probere-me po skupinách podle toho, jaký význam má odpovídající sloveso s předponou *po-*.

³⁴ V této skupině uvádíme i sloveso *viset* vyjadřující setrvávání na místě, absenci pohybu (*odpoví na otázku, která už nějakou dobu povisí ve vzduchu* (SYNv5)).

Při užití sloves *mazat* a *valit* jako sloves pohybových je jejich futurální tvar s *po-* homonymní s futurálním tvarem prefigovaného slovesa (př. (19) až (22); srov. *povalit* v odd. 4.2). Přináležitost futurální formy s *po-* k infinitivu bez *po-* nebo k infinitivu s touto předponou testujeme substitucí futura préteritní formou. Test spočívající ve spojitelnosti s časovým určením aplikujeme u slovesa *valit* ((21a), (22a)) a *mazat*, u slovesa *mazat* však selhává (srov. (19a)).³⁵ Význam cíleného pohybu je ale zřejmý u obou sloves *mazat* i *valit* a dostatečně vzdálený od významu prefigovaných protějšků – rozhodnutí, zda futurum s *po-* řadit k neprefigovanému, nebo prefigovanému infinitivu, je tedy možné zakládat jen na lexikální sémantice:³⁶

- (19) A on za všechny svoje hříchy pomaže do pekla. (SYNv5)
 (19a) A on za všechny svoje hříchy mazal do pekla ?několik minut.
 (20) Vychladlý náryp se pomaže zavařeninou a na vrch se dá hodně krému. (SYNv5)
 (20a) Náryp se pomazal zavařeninou *několik minut.
 (21) Ještě dva týdny se Tour povalí napříč Francií. (SYNv5)
 (21a) Dva týdny se Tour valila napříč Francií.
 (22) Prasata plot povalí nebo se podhrabou. (SYNv5)
 (22a) Prasata plot povalila *dlouhý okamžik.

Prefigované protějšky sloves *brodit se*, *cestovat* nebo *točit se* vyjadřují malou míru děje: *pobrodit se*, *pocestovat*, *potočit se* (srov. význam malé míry jako způsob slovesného děje v odd. 4.1.1). K rozhodování o klasifikaci futurální formy s *po-* jako tvaru prefigovaného nebo neprefigovaného slovesa používáme substituci préteritní formou: futurální formy v příkladech (23) a (24) nahrazujeme formami *brodil se* a *cestovala* (spíše než *pobrodil se* a *pocestovala*; (23a), (24a)) a hodnotíme je jako tvary sloves *brodit se* a *cestovat*, naopak místo futura v př. (25) navrhujeme formu *potočila* (nikoli *točila*; (25a)), a futurum tak hodnotíme jako tvar slovesa *potočit* (s významem malé míry; srov. odd. 4.1.1). O významu malé míry svědčí v př. (26) také adverbium *trošku/ trochu*. Oproti tomu test s vkládáním časového určení s významem trvání nemá v těchto případech rozlišovací platnost, význam časového trvání je kompatibilní i s významem malé míry děje vyjadřovaným prefigovanými slovesy (srov. např. (25a), kde slovesný tvar s *po-* interpretujeme jako tvar slovesa *potočit se*).

- (23) I krví se k tobě pobrodím. (SYNv5)
 (23a) I krví jsem se k tobě brodil celou hodinu.
 (24) Společně s Frantou tam pocestuje i naše nejlepší gymnastka [...] (SYNv5)
 (24a) Společně s Frantou tam celý den cestovala i naše nejlepší gymnastka.
 (25) Zpravidla se potočí a hop, skočí na jinou větev, list či stvol a hbitě pokračuje dál v útěku. (SYNv5)
 (25a) Zpravidla se potočila ?pět minut [...] (SYNv5)
 (26) trochu se pobrodit sněhem; chci trošku pocestovat; můžou se potočit na kolotoči; natočím nějaký dobrý film, nejlépe v zahraničí, abych si trochu pocestovala (SYNv5)

³⁵ Domníváme se, že test selhává proto, že významový rys trvání v časovém určení je zčásti v rozporu s rysem rychlé realizace ve významu slovesa.

³⁶ Obdobně jako slovesa *valit* a *mazat* popisujeme také sloveso *lít*, v korpusu SYNv5 se nám ovšem nepodařilo dohledat doklad determinované futurální formy s *po-*, srov. vlastní příklady autorů *zítra polije / včera lilo* celý den vs. *polije/polil brambory máslem* *chvilku.

Pouze k několika slovesům ze skupiny (b) jsou v korpusovém materiálu doloženy protějšky s předponou *po-* a reflexivním *si*, tato slovesa vyjadřují dostatečnou míru děje v kombinaci s významem zájmovým, prospěchovým (srov. odd. 4.1.4), např. *plavat – poplavat si* nebo *viset – poviset si* v př. (27) a (28). Tvoření reflexivních prefigovaných sloves (s předponou *po-* a dalšími předponami) je považováno v současné češtině za produktivní, i přes absenci korpusových dokladů ho tedy lze předpokládat i pro další slovesa (např. *cupitat – pocupitat si*, *kráčet – pokráčet si*; srov. Hlaváčová, 2009).

(27) Nadšenci si poplavou v podzemní říčce Punkvě, v níž teplota vody dosahuje pouhých 4 stupňů. (SYNv5)

(27a) Nadšenci si poplavali v Punkvě.

(28) I týden si musí oblek místopředsedy „poviset“, než si ho majitel znovu oblékne. (SYNv5)

V zásadě opačná situace je u slovesa *hasit si*, které je v determinovaném užití doprovázeno reflexivem *si*, př. (29). Futurální forma tohoto slovesa není homonymní s tvarem slovesa *pohasit* (30) právě kvůli přítomnosti reflexiva, navíc významový rozdíl mezi těmito slovesy je značný; srov. (29a), (30a):

(29) [...] za pár tejdnu už si to pohasíme s Mikem k moři a začnou nám rajský časy [...] (SYNv5)

(29a) [...] za pár tejdnu si to hasili s Mikem k moři celý den [...]

(30) Svě mnohamiliardové dluhy tím ale pohasi jen stěží. (SYNv5)

(30a) Svě mnohamiliardové dluhy tím ale pohasil jen stěží.

Jako poslední ze skupiny (b) zmíníme slovesa *plynout*, *putovat*, *stěhovat se*, *sunout se*. K nim jsou v korpusu doložené prefigované protějšky *poplynout*, *poputovat*, *postěhovat se*, *posunout se*. Rozdíl mezi slovesem *sunout se* a *posunout se* spatřujeme v průběhovém (nedokonavém) vs. komplexním (dokonavém) pojetí téhož děj, předponové sloveso je čistě vidovým protějškem slovesa bezpředponového (srov. odd. 5). V datech korpusu SYNv5 jsme nebyli schopni identifikovat futurální formu s *po-* s jasně průběhovým významem – i když existenci této formy pro sloveso *sunout se* připouštíme (srov. (31) a (31a) ilustrující záměnu doloženého préterita futurem), domníváme se, že právě kvůli sémantické blízkosti nedokonavého a dokonavého slovesa je průběhová interpretace futura zdůrazňována užitím analytické formy (*se budou sunout* v př. (32)).

(31) Znenadání se však objevil mrak a sunul se oblohou. Odplul po třech hodinách a patnácti minutách [...] (SYNv5)

(31a) Objeví se mrak a celé tři hodiny se posune (= *se bude sunout*) oblohou.

(32) V noci na neděli pak přijdou bouřky, které se budou sunout od západu republiky a postupně začnou přecházet v trvalejší dešť. (SYNv5)

U sloves *plynout*, *putovat*, *stěhovat se* je situace odlišná. Veškeré doklady futurálních forem s *po-* (př. (33) až (35)) hodnotíme na základě substituce préteritem i doplněním časového určení s významem trvání jako tvary bezpředponového determinovaného infinitivu ((33a) až (35a)). Doklady samotných infinitivů s *po-* a préteritních tvarů s touto předponou neodpovídají naší jazykové intuici. Nicméně náhradu předponového tvaru variantou bezpředponovou považujeme za přijatelnou ve všech případech (srov. (36) a (36a), (37) a (37a)). Je pouze naší hypotézou, že infinitivy *poplynout*, *poputovat* a *postěhovat se* a jejich případné tvary byly dotvořeny právě na základě existence futurálního tvaru s předponou *po-*. Vzhledem k jejich absenci ve slovnících

a nízké frekvenci v korpusových datech³⁷ je lze považovat buď za chyby či prohřešky proti úzu, nebo za nové, etabloující se lexémy.

- (33) Z vyšších mezd poplyne do státní pokladny i více daní. (SYNv5)
 (33a) Z mezd plynulo do pokladny celý rok více daní.
 (34) Vstupné je pouze dobrovolné a poputuje na opravu kostela. (SYNv5)
 (34a) Vstupné putovalo ?celý rok na opravu kostela.
 (35) Několik klinik se z Karlova náměstí postěhuje do Motola. (SYNv5)
 (35a) Několik klinik se celý rok stěhovalo do Motola.
 (36) Děti ještě téže noci poputovaly nazpět do svých domovů. (SYNv5)
 (36a) Děti ještě téže noci putovaly několik hodin nazpět do svých domovů.
 (37) Za jak dlouho se budou moci do nového bytu postěhovat ostatní nájemníci, nemůžu odhadnout,“ dodala vedoucí. (SYNv5)
 (37a) Za jak dlouho se budou moci nájemníci stěhovat?

6.4. Slovesa s jiným než pohybovým významem a futurální tvary na po-

Vedle sloves pohybu (zde skupiny (a) a (b) výše) se v materiálově založeném seznamu Osolobě (2008) setkáváme i se slovesy dalšími, např.:

(c) *klapat – poklape, pást se – popase se, péct s kým – popeče s kým, pršet – poprší, trvat – potrvá, trénovat – potrénuje, vládnout – povládne*

Tato slovesa jsou mezi determinovanými slovesy uvedena proto, že jim byl přiřazen futurální tvar s *po-* doložený v korpusových datech (nebo jiném zdroji). Osolobě (2008, s. 409) vidí u většiny těchto sloves i významovou blízkost determinovaným slovesům: např. *klapat* vyjadřuje pohyb „ve smyslu fungování“, *péct s kým* ve smyslu „vycházet s někým“, *trénovat* ve smyslu vedení.

Z našeho pohledu jde o slovesa sémanticky různorodá; korpusová data, se kterými pracujeme zde, pak podávají pro jednotlivá slovesa i různý obraz, co se týká futurálních tvarů s *po-* a příbuzných prefigovaných sloves.

Pro slovesa *klapat* a *vládnout* nejsou prefigovaný infinitiv ani prefigované préteritum doloženy vůbec, futurální tvary s *po-* tedy zřejmě jinak než jako tvary bezpředponových sloves interpretovat nelze.³⁸ I když interpretaci futura s *po-* jako tvaru bezpředponového *klapat* a *vládnout* akceptujeme, domníváme se, že jsou tato slovesa z hlediska tvoření futurálního tvaru s *po-* výjimečná a na rozdíl od sloves pohybu nejsou konjugačním modelem pro slovesa sémanticky blízká.

Oproti tomu pro slovesa *trénovat*, *pršet* i *pást se* jsou prefigované protějšky s předponou *po-* (s doklady infinitivu i préterita) k dispozici, jsou užívány ve významu malé míry (srov. odd. 4.1.1). Tento význam připisujeme také naprosté většině dokladů jejich futurálního tvaru s *po-* a chápeme je jako tvary prefigovaného infinitivu. Jen zcela výjimečně lze uvažovat o přináležitosti tohoto futura k infinitivu bez prefixu, srov. *popase*

³⁷ Frekvence infinitivů v korpusu SYNv5: *poplynout* 4, *poputovat* 26, *postěhovat* 2. Préteritní tvary těchto sloves v SYNv5: [word=“poplynul[aoiy]?”] 2, [word=“poputoval[aoiy]?”] 41, [word=“postěhoval[aoiy]?”] 2.

³⁸ Sloveso *péct (s kým)* necháváme stranou, v SYNv5 není doloženo prefigované futurum ani infinitiv *popéct (popéci)*, ani prefigované préteritum.

se doprovázené časovým určením s významem trvání v př. (38) a *poprší* v (39), v obou příkladech ale považujeme za přijatelnou substituci préteritem bezpředponového i prefigovaného slovesa (38a), (39a). Pro přiřazování futura s *po-* slovesům *trénovat*, *pást se* ani *pršet*³⁹ (a tím ani pro jejich klasifikaci jako sloves blízkých determinovaným slovesům) nenacházíme v korpusových datech dostatečnou oporu.⁴⁰

(38) Občas se na ní pár neděl v suchém období popase jeho dobytek, ale to je všechno. (SYNv5)

(38a) Občas se na ní pár neděl pásł/popásł jeho dobytek.

(39) Domnívá se, že i když ještě poprší a bude dostatečně teplo, začne opět růst více hub. (SYNv5)

(39a) Pršelo celý den a bylo dostatečně teplo. / Popršelo a bylo dostatečně teplo.

Zvlášť se krátce zastavíme u slovesa *trvat*. V př. (40) je prefigované futurum *potrvá* doloženo s časovým určením s významem trvání, což by svědčilo o jeho přináležitosti k neprefigovanému slovesu (*trvat*). Pro existenci prefigovaného slovesa *potrvat* jakožto lexému nicméně hovoří doklady infinitivu a préterita s velmi podobnými kontexty, srov. (41), (42).⁴¹ Tyto doklady vzbuzují dojem, že slovesa *trvat* a *potrvat* jsou v současném úzu užívána synonymně.⁴² Pro přiřazení futurálních tvarů s *po-* bezpředponovému infinitivu tedy nevidíme důvod ani u tohoto slovesa.

(40) Ozdravení lesů *potrvá* desítky let. (SYNv5)

(41) Větrné počasí se sněžením mělo *potrvat* celou noc. (SYNv5)

(42) Byl to požehnaný večer a zároveň počátek přátelství, které *potrvalo* desítky let, až do Bedřichovy smrti. (SYNv5)

7. Místo sloves s předponou *po-* v české slovní zásobě z hlediska slovtvorného

Funkcemi popsány v odd. 4, 5 a 6 nelze pokrýt všechny slovesné lexémy a tvary s předponou *po-* doložené v korpusových datech. V tomto oddílu se nejprve zaměříme na konkurenci předpony *po-* s jinými předponami u téhož slovesného základu (odd. 7.1), v odd. 7.2 pak načrtneme pozici sloves s *po-* v rámci slovtvorných hnízd.

7.1. Konkurence předpony *po-* s dalšími předponami

Konkurenci předpony *po-* s dalšími předponami jsme u jednotlivých sloves sledovali na základě poloautomaticky zpracovaných dat z korpusu SYN2015⁴³ (např. *pošimrat* vs. *zašimrat*, *popsat* vs. *zapsat*, *napsat*, *připsat* aj.). Zajímaly nás oba konce frekvenčního

³⁹ Bez bližšího komentáře počítá s přiřazením tvaru *poprší* infinitivu *pršet* také Petkevič (2016, s. 262).

⁴⁰ Obdobně bychom futurum *podívá se*, *pomlčí*, *ponechá*, *postačí*, *povede se* (někomu něco, někomu dobře) nebo *pozve* interpretovali jako tvary prefigovaných sloves (*podívat se*, *pomlčet*, *ponechat*, *postačit*, *pověst se*, *pozvat*), nikoli jako tvary jejich bezpředponových protějšků (*dívat se*, *mlčet*, *nechat*, *stačit*, *vést se*, *zvat*).

⁴¹ Infinitiv *potrvat* je v SYNv5 doložen 54 doklady a préteritum rovněž 54 doklady.

⁴² Anonymní recenzent soudí, že v současném úzu jde spíše o matení paronym, z nichž *potrvat* si mluvčí vytvářejí mylně.

⁴³ Předpona *po-* a dalších cca 30 předpon (bez negační předpony *ne-*) byly ve všech slovesech nalezených v korpusu SYN2015 identifikovány poloautomaticky s použitím morfematického slovníku E. Slavíčkové (1975) – za tuto analýzu a následnou náročnou přípravu dat pro lingvistickou analýzu děkujeme J. Hlaváčové. Následné kvantitativní údaje i odvozená lingvistická pozorování pokládáme s ohledem na automatické předpracování dat za předběžné.

seznamu sloves setříděných podle počtu doložených, vzájemně si konkurujících předpon: postupujeme od sloves, u kterých je předpona *po-* jedinou předponou doloženou v korpusu, ke slovesům slučitelným s 18 konkurujícími si předponami.

Předpona *po-* se jako jediná předpona spojovala se dvěma stovkami sloves (slovesných bází),⁴⁴ např. *-bafávat, -besedovat, -blahopřát, -dřimovat, -hřbít, -laskat, -rouchat, -tatit, -všimnout, -žahat*; tj. tato slovesa nebyla v SYN2015 nalezena s žádnou jinou předponou. Některé z uvedených slovesných bází vystupují jako samostatné lexémy. Slovesa s předponou *po-* jsou buď čistě vidovým protějškem příslušných bezpředponových imperfektiv (*blahopřát – poblahopřát, laskat – polaskat*), nebo deriváty (imperfektiv i perfektiv) vyjadřujícími způsob slovesného děje (př. *pálit – popálit, kreslit – pokreslit, besedovat – pobesedovat, škrtat – poškrtat*). Funkci předpony *po-* u bází, které jako samostatné lexémy neexistují (*-dřimovat, -hřbít* aj.), se pokoušíme nastínit v odd. 7.2. Na vyjadřování způsobů slovesného děje se omezují slovesa s *po-*, v nichž je tato předpona jednou z více předpon, srov. vyjádření ‚malé míry‘ *poodkrýt, poohlížet se, povysunout, pozastavit* nebo distributivního významu slovesem *pozháset* (srov. odd. 4.1).

Zhruba u 120 slovesných bází si předpona *po-* konkurovala s jednou další předponou, např. *pře-, roz-, s-* aj.; srov. tab. 1.

Tab. 1: Příklady slovesných bází, u nichž je doložena předpona *po-* a jedna další předpona

<i>po-</i> vs. <i>pře-</i>	<i>-křtít: pokřtít vs. překřtít, -nocovat: ponocovat vs. přenocovat</i>
<i>po-</i> vs. <i>roz-</i>	<i>-praskávat: popraskávat vs. rozpraskávat</i>
<i>po-</i> vs. <i>s-</i>	<i>-nižovat: ponižovat vs. snižovat</i>
<i>po-</i> vs. <i>u-</i>	<i>-chichtávat se: pochichtávat se vs. uchichtávat se</i>
<i>po-</i> vs. <i>vy-</i>	<i>-mstít se: pomstít se vs. vymstít se, -chcípát: pochcípát vs. vychcípát</i>
<i>po-</i> vs. <i>z-</i>	<i>-lidštit: polidštit vs. zlidštit, -ničít: poničít vs. zničít, -ranit: poranit vs. zranit</i>
<i>po-</i> vs. <i>za-</i>	<i>-šimrat: pošimrat vs. zašimrat, -klekávat: poklekávat vs. zaklekávat</i>

Při existenci slovesné báze jako samostatného lexému může sloveso s *po-* tvořit s tímto bezpředponovým slovesem čistě vidovou dvojici (např. *křtít – pokřtít*; ve slovese *překřtít* je význam základového slovesa modifikován), jindy do vidové dvojice vstupuje druhé z prefigovaných sloves (srov. vidovou dvojici *ničít – zničít, poničít* vyjadřuje malou míru děje), v trojici *klekávat, poklekávat, zaklekávat* neidentifikujeme žádnou vidovou

⁴⁴ Jako slovesnou bázi označujeme řetězec vzniklý z prefigovaného slovesa po odtržení předpony (absenci předpony naznačujeme spojovníkem), tento řetězec přitom může odpovídat existujícímu slovesnému lexému (srov. *-blahopřát* přítomný v prefigátu *poblahopřát* nebo *-hodit* ve slovesech *dohodit, nahodit, pohodit* aj.), v některých případech se liší, např. báze *-psat* vzniklá odtržením předpony ze sloves *dopsat, napsat, popsát* atd. se od slovesa *psát* liší délkou vokálu (tento rozdíl je možné vysvětlovat jako hláskovou alternaci, které vokál v základovém bezpředponovém slovese podléhá při prefixaci), báze *-cházet* sdílená slovesy *docházet, nacházet, pocházet* aj. je souvisejícímu slovesu *chodit* vzdálena výrazněji (o těchto bázích hovoříme jako o bázích vázaných). Zatímco báze jako *-psati* jsou ve *Slovníku spisovného jazyka českého* (Havránek, 1960–1971) uváděny v rámci příbuzného bezpředponového slovesa (*-psati* s poznámkou ‚předp.‘ v hesle slovesa *psátí*), vázané báze vystupují jako samostatná slovníková hesla (s poznámkou ‚jen s předp.‘, např. *-cházeti*; takto je v tomto slovníku uvedeno téměř 1300 vázaných bází). Pro jednotlivé vázané báze vyjmenovává *Slovník spisovného jazyka českého* předpony, s nimiž se báze váže (při konkurenci většího množství předpon nejde o seznam vyčerpávající), a příbuzné bezpředponové sloveso, pokud je k dispozici.

dvojici. S konkurencí *po-* a jedné další předpony se setkáváme i u již prefigovaných slovesných bází, např. *-naučit: ponaučit vs. odnaučit, upravit: poupravit vs. doupravit*.

Počet slovesných bází, u nichž si předpona *po-* konkuruje s velkým množstvím předpon, je nižší. Pro ilustraci, s deseti až 17 různými předponami je doloženo celkem 300 slovesných bází, předpona *po-* byla součástí předponových sad zhruba u dvou třetin těchto bází. Maximální počet různých předpon, které si v našich datech konkurovaly u dané báze, byl 18. Celkem bylo nalezeno devět takových slovesných bází, předpona *po-* se vyskytovala u osmi z nich (*-sazit, -hodit, -jít, -bíhat, -sazovat, -psat, -jíždět, -cházet*, nedoložena pro *-jet*). U jednotlivých sloves se přitom sady předpon mírně lišily, srov. tab. 2.

Tab. 2: Příklady slovesných bází doložených s 18 různými předponami

<i>-bíhat</i>	<i>do-, na-, nad-, o-, od-, po-, pod-, pro-, pře-, před-, při-, roz-, s-, u-, v-, vy-, z-, za-</i>
<i>-jít</i>	<i>do-, na-, nad(e)-, ob(e)-, od(e)-, po-, pod(e)-, pro-, pře-, před(e)-, při-, roz(e)-, s(e)-, u-, v(e)-, vy-, vz(e)-, za-</i>
<i>-psat</i>	<i>do-, na-, nad(e)-, o-, ob(e)-, od(e)-, po-, pod(e)-, pro-, pře-, před(e)-, při-, roz(e)-, s(e)-, u-, v(e)-, vy-, za-</i>

Funkci předpony *po-* v těchto početných sadách není možné charakterizovat souhrnně. Vyjadřuje způsob slovesného děje (srov. *hodit > pohodit, psát > popsat*; srov. odd. 4.1) nebo je součástí slovesa sémanticky vzdáleného předpokládanému slovesu základovému (*jít > pojít*; odd. 4.2). U slovesných bází, které neodpovídají existujícím lexémům (*-sazit, -bíhat* aj.), je identifikace funkce předpony *po-* ztížena problémy s určením základového slova příslušných prefigátů (srov. následující odd. 7.2).

7.2. Místo sloves s předponou *po-* ve slovotvorných hnízdech

Zatímco v oddílech 4 a 5 jsme se omezili na slovesa s předponou *po-*, které bylo možné popisovat jako přímé deriváty bezpředponového slovesa (zde shrnuta v odd. 7.2.1), popř. také jako deriváty adjektiv nebo substantiv (zde odd. 7.2.2), korpusový materiál dokládá řadu dalších sloves s předponou *po-*, pro která přímý bezpředponový protějšek k dispozici není. V takových případech slovesa neinterpretujeme jako deverbální prefigáty odvozené zkoumanou předponou, ale derivační historii těchto sloves (jejich přímé, popř. i nepřímé předky) se zde pokoušíme stanovit s ohledem na další slovesa, s nimiž sdílí kořenový morfém, modelujeme tak vnitřní strukturu slovesné části příslušného slovotvorného hnízda. Náš přístup exemplifikujeme na skupině sekundárních imperfektiv (odd. 7.2.3) a na vybraných slovesech s dvojnásobnou předponou (odd. 7.2.4). Ve všech pododdílech vycházíme z formální příbuznosti mezi slovesy a zahrnujeme jak slovotvornou, tak gramatickou funkci předpony *po-* probíranou v předchozích oddílech.

7.2.1. Sloveso s předponou *po-* popisujeme jako výsledek prefixace bezpředponového slovesa, pokud je bezpředponový protějšek pro dané sloveso v české slovní zásobě k dispozici a mezi slovesy je fundačně-motivační vztah.

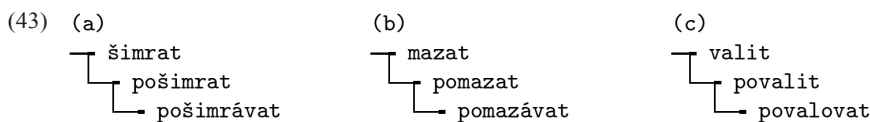
Pokud se při připojení předpony *po-* k bezpředponovému slovesu nemění vid, předponě připisujeme funkci slovotvornou (*klesnout > poklesnout, všimnout si > povšimnout si*;

klesat > *poklesat*, *zvedat* > *pozvedat*). Tuto funkci plní předpona *po-* i v řadě případů, kdy ke změně vidu dochází, srov. odvození perfektivního slovesa od bezpředponového imperfektiva (*šimrat* > *pošimrat*, *mazat* > *pomazat*, *valit* > *povalit*).

V odd. 5 jsme však poukázali na případy, kdy se připojením předpony *po-* pouze mění vid, aniž by přitom byl měněn lexikální význam slovesa, předpona *po-* je tu prostředkem pro vytvoření čistě vidového protějšku bezpředponového slovesa, a to zejména tehdy, pokud mu nekonkuruje jiná předpona (*blahopřát* > *poblahopřát*; srov. odd. 7.1). Při konkurenci s více předponami plní funkci čistě vidového protějšku bezpředponového slovesa většinou sloveso s jinou předponou než s *po-*, sloveso s *po-* vyjadřuje způsob slovesného děje nebo jiný význam.

Na perfektivu, které je odvozeno od bezpředponového slovesa předponou *po-* ve slovotvorné funkci, může být založeno sekundární imperfektivum s touto předponou, př. *šimrat* > *pošimrat* > *pošimrávat*, *mazat* > *pomazat* > *pomazávat*, *valit* > *povalit* > *povalovat*. Vztahy v těchto řetězcích reprezentujeme stromovými strukturami (a) až (c) ve (43). Zachycování derivačních vztahů stromovými strukturami má v popisu české slovotvorby tradici už od práce Dokulilovy (1962, s. 13), dále v tomto oddílu stromy využíváme hlavně k zachycení slovotvorných hnízd se složitější vnitřní strukturou.

Jako deriváty bezpředponových (nereflexivních) protějšků jsme popisovali slovesa s významem dostatečné míry a zájmu, prospěchu – předpona *po-* se při odvození těchto sloves uplatňuje společně s reflexivním *si*, např. *plavat* > *poplavat si*, *viset* > *poviset si*, *cestovat* > *pocestovat si*, *plakat* > *poplakat si*. Sekundární imperfektiva utvořená od reflexivních sloves s *po-* jsme v korpusových datech nenalezli, i když formálně je utvořit lze (*poplakávat si*).

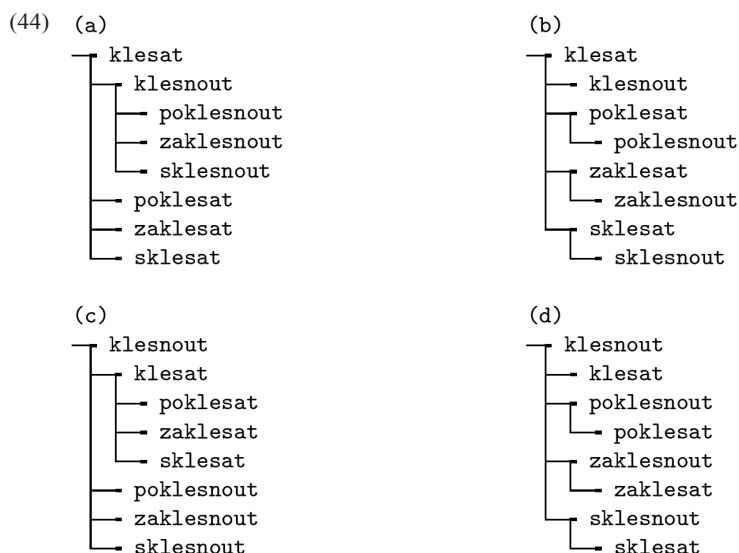
I když se sloveso s předponou *po-* prozatím snažíme primárně přiřadit k bezpředponovému protějšku (např. *klesnout* > *poklesnout*, *klesat* > *poklesat*),⁴⁵ ve slovotvorných hnízdech tvořených větším počtem sloves může sloveso s předponou *po-* vstupovat do čistě vidového vztahu s dalším slovesem s touto předponou (*poklesat* – *poklesnout*), také bezpředponové sloveso zde může mít svůj vidový protějšek (*klesat* – *klesnout*). Protože i vztah mezi slovesy v čistě vidovém páru chápeme v rovině formální příbuznosti (fundace) jako vztah odvození, setkáváme se při popisu derivační historie sloves s předponou *po-* s fundací dvojí.

Paralelními vztahy derivátu k dvěma (více) slovům základovým⁴⁶ je komplikováno základní pojetí derivace jako slovotvorného způsobu spočívajícího v „utváření slova

⁴⁵ Podobně *minout*, *pominout*, *míjet* a *pomíjet* nebo *zvednout*, *pozvednout*, *zvedat* a *pozvedat* aj.

⁴⁶ Na paralelní vztah ke dvěma (více) základovým slovům upozorňoval – zvl. v rovině slovotvorné motivace – Dokulil (1962, s. 110; dále např. Hauser, 1986, s. 101). Dvoji/vícenásobnou motivací se rozumí možnost vysvětlovat význam derivátu dvěma/více základovými slovy s týmž základem (z nichž ani jeden není jasně preferován), nikoli tvoření jednoslovného pojmenování na základě dvou/více různých základových slov (tak je v češtině chápána kompozice; Dokulil et al., 1986, s. 202).

na základě jediného fundujícího (výchozího, základového) pojmenování“ (Dokulil et al., 1986, s. 198). Derivaci v základním pojetí lze modelovat jako orientovaný vztah mezi dvěma slovy (základovým a odvozeným), slova odvozená přímo i nepřímo z téhož základového slova pak tvoří slovotvorné řady a slovotvorná hnízda reprezentovatelná jako orientované stromové struktury, jejichž kořenem je slovo nemotivované (Dokulil, 1962, s. 13).⁴⁷ Protože v hnízdech tvořených slovotvorně spjatými slovesy připouštíme dvojí fundaci vždy hned u několika sloves, nezaznamenáváme tyto vztahy v jediné struktuře, ale v př. (44) uvádíme čtyři alternativní stromové struktury, které jsou organizované primárně buď podle prefixace (struktury (a) a (c)), nebo je v nich dána přednost vztahu mezi vidovými dvojicemi ((b) a (d)). Pro komplexnější představu jsou kromě výše uvedené čtveřice sloves (*klesnout*, *poklesnout*, *klesat*, *poklesat*) zahrnuta také slovesa *sklesnout* a *zaklesnout* (doložená v SYN2015) a *zaklesat* a *sklesat* (v SYN2015 nedoložená, několik dokladů jsme našli v SYNv5).⁴⁸ Zásadní teoretické argumenty ve prospěch jednoho ze způsobů zachycení v derivačních stromech zatím nemáme.

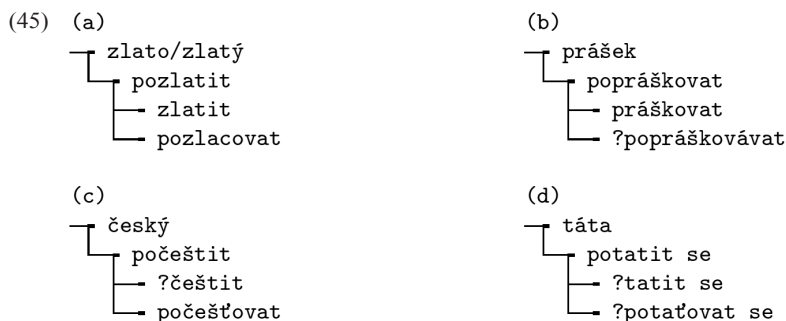

7.2.2. Jako prefixálně-sufixální deriváty pomocí *po--it* (případně i *se*) jsme popisovali deadjektivní a desubstantivní slovesa s významem ‚učinit/být nějakým‘ (*počeštit*, *potatit se*; odd. 4.1.5). Stejnou interpretaci uvádíme jako jednu z možných také pro slovesa s významem ‚pokrytí povrchu‘ (*postržbřit*, *popráškovat*; odd. 4.1.2). Slovesa s oběma významy modelujeme ve stromech ve (45) jako základová jednak pro slovesa

⁴⁷ Pomocí takových stromových struktur jsou derivační vztahy v české slovní zásobě modelovány v lexicální síti DeriNet (Ševčíková et al., 2016). I přes zřejmě nevýhody (srov. např. Bauer, 1997; Booij, 2008; Strnadová, 2014) se tato reprezentace pro organizaci velkého množství jazykového materiálu (poloautomatickými metodami) nadále jeví jako přijatelná a dobře implementovatelná.

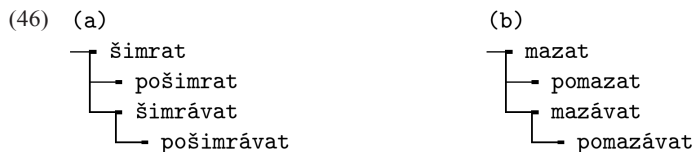
⁴⁸ Slovesa organizujeme primárně na základě formálních charakteristik nebo vidu, posuny v lexikálním významu (srov. např. *zaklesnout*) pro nás zde nejsou důvodem k vyloučení slovesa ze slovotvorného hnízda.

bezpředponová utvořená deprefixací,⁴⁹ jednak pro sekundární imperfektiva. Deadjektivní/desubstantivní sloveso a od něj odvozené bezpředponové sloveso v doložených příkladech podle našeho názoru sdílejí lexikální význam s rozdílem v komplexnosti vs. průběhovosti děje a jsou tak kandidáty na čistě vidové páry. Prefigované sekundární imperfektivum, jehož existence je při derivaci předponového slovesa z bezpředponového protějšku používána jako kritérium pro popření čistě vidového vztahu (srov. odd. 5), bychom zde vzhledem k obrácenému směru derivace (deprefixaci) neviděli jako zásadní argument proti tomuto pojetí. Ve (45a) připouštíme jako základové slovo slovesa *pozlatit* jak substantivum *zlato*, tak adjektivum *zlatý* (viz pozn. 12), obě základová slova uvádíme pro zjednodušení reprezentace jako alternativy v kořeni stromové struktury (i když jsou sama tato dvě slova ve vztahu odvození). Dvojí fundace je tedy ve (45a) zachycena odlišně od struktur ve (44), kde jsme se s dvojí fundací setkali ve skupině sloves.

7.2.3. Při odvozování sekundárních imperfektiv od perfektiv s předponou *po-* nevystupuje předpona *po-* jako derivační prostředek, ale jako součást základového perfektiva; srov. *pošimrat* > *pošimrávat* a *pomazat* > *pomazávat* ve (43a) a (43b) v odd. 7.2.1, dále např. *ponechat* > *ponechávat*, *poškodit* > *poškozovat*, *položit* > *pokládat*, *podívit se* > *podívoovat se*.

Pokud slovesná báze sekundárního imperfektiva existuje jako samostatný slovesný lexém (viz *-šimrávat* ve slovese *pošimrávat*, *-mazávat* v *pomazávat*), nabízí se jako alternativní základové sloveso tento bezpředponový lexém (tedy *šimrávat* > *pošimrávat* místo *pošimrat* > *pošimrávat* a *mazávat* > *pomazávat* místo *pomazat* > *pomazávat*). Derivační historii sloves *pošimrávat* a *pomazávat* bychom pak místo stromů (43a) a (43b) modelovali jako (46a) a (46b).

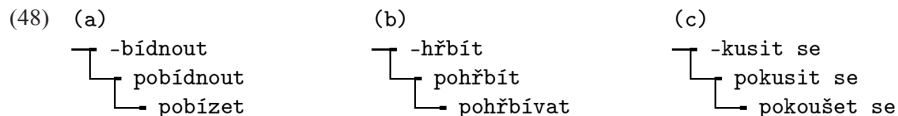

⁴⁹ K deprefixaci sloves s významem ‚pokrytí povrchu‘ srov. pozn. 13 v odd. 4.1. Slovesa *čestit*, *tatit se* v korpusu SYN2015 ani SYNv5 doložena nejsou (srov. odd. 4.1.5), pro porovnatelnost stromových struktur tyto lexémy uvádíme s otazníkem jako lexémy potenciální (Aronoff, 1983 aj.) – navzdory nedoloženosti jsou utvořeny systémově a svým významem zaplňují místo v českém lexikonu neobsazené. Otazníkem ve stro-mech ve (45) uvozujeme také nedoložená sekundární imperfektiva.

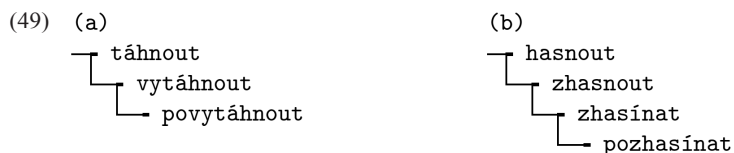
Pro mnoho sekundárních imperfektiv s předponou *po-* ovšem bezpředponové iterativum jako přímý protějšek neexistuje, obsahují vázanou bázi (srov. *-škozovat*, *-kládat*, *-divovat se*). Pro tato slovesa pak jednoznačně preferujeme interpretovat sekundární imperfektivum jako sufixální derivát perfektiva s předponou *po-* (srov. struktury ve (47) vystavěné analogicky stromům ve (43)), protože chápat vázanou bázi jako slovo základové považujeme za diskutabilní (ale srov. dále).

S vázanými bázemi se setkáváme také u sekundárních imperfektiv *pobízet*, *pokoušet se* nebo *pohřbívat*.⁵⁰ I tato slovesa můžeme po vzoru sloves *poškozovat*, *podivovat se* aj. uvedených výše chápat jako příponové odvozeniny od perfektiv s předponou *po-* (*pobídnout* > *pobízet*, *pokusit se* > *pokoušet se*, *pohřbít* > *pohřbívat*). Zatímco ale prefigovaná perfektiva jako přímé předky sloves *poškozovat*, *podivovat se* (tj. *poškodit*, *podivit se*) zachycujeme ve (47) jako přímo odvozené od bezpředponových sloves (*škodit*, *divit se*), základová perfektiva sloves *pobízet*, *pokoušet se* a *pohřbívat* (tj. *pobídnout*, *pohřbít*, *pokusit se*) jako prefigáty bezpředponového slovesa modelovat nelze, sama totiž obsahují vázanou bázi (*-bídnout*, *-hřbít*, *-kusit se*) – popis těchto sloves necháváme jako otevřenou otázku, stromové struktury s vázanými bázemi ve (48) považujeme za problematické.

7.2.4. Na závěr zmíníme prefix *po-* jako součást násobných (zde dvojnásobných) předpon. Předpona *po-* může vystupovat jako (zleva) první i druhá ze dvou předpon (např. *po-vy-*, *po-za-*, *roz-po-*, *za-po-*), sloveso lze zpravidla analyzovat jako výsledek prefixace již prefigovaného slovesa; srov. (49). Př. (49a) dokládá pro *po-* jako levější ze dvou předpon význam malé míry, př. (49b) význam distributivní.

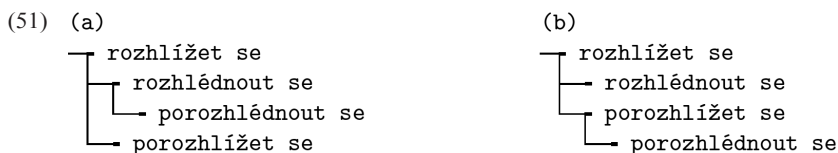

⁵⁰ O tom, že řetězec *po-* plní v těchto slovesech předponovou funkci, svědčí konkurence s dalšími předponami u dané slovesné báze: *pobídnout*, *nabídnout*, *vybídnout*.

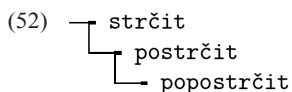
Pokud je předpona *po-* druhou předponou zleva, tedy předponou bližší kořeni, při předpokladu postupné prefixace její funkci posuzujeme pouze vzhledem ke kořeni (nikoli k další předponě přidané až následně): nalezená slovesa *napovědět*, *rozpoznat*, *zaposlouchat se*, *napochodovat*, *předpokládat* dokládají pouze slovotvornou funkci předpony *po-*, význam slovesa s *po-* je často výrazně vzdálený významu bezpředponového slovesa (př. (50a)), v řadě derivačních řetězců se setkáváme s vázanou bází (50b). Na základě nalezených dokladů by se bylo možné domnívat, že do další prefixace nevstupují ta slovesa s předponou *po-*, kde tato předpona vyjadřuje způsob slovesného děje nebo plní funkci čistě perfektivizační.

I při reprezentaci derivace sloves s dvojnásobnou předponou zvažujeme různé stromové struktury: při analogické prefixaci dokonavého a nedokonavého protějšku (*rozhlížet se* > *porozhlížet se*, *rozhlédnout se* > *porozhlédnout se*; (51a)) je totiž možné imperfektivum se dvěma předponami interpretovat také jako vidový protějšek perfektiva se dvěma předponami (*porozhlížet se* – *porozhlédnout se* podle *rozhlížet se* – *rozhlédnout se*; viz (51b), srov. diskuzi k př. (44) v odd. 7.2.1):

Zvláštním případem je dvojitá předpona *po-po-*, kterou lze jako postupnou prefixaci interpretovat jen v některých případech (např. (52), kde oběma *po-* připisujeme význam malé míry). V jiných případech ovšem sloveso s jednou předponou neexistuje (**posednout*), případy jako *poposednout* tedy interpretujeme jako připojení dvojité předpony v jednom derivačním kroku:⁵¹ *sednout* > *poposednout*. Tuto interpretaci považujeme také za jedinou možnou v derivačních řetězcích, kdy je zřejmá významová souvislost mezi bezpředponovým slovesem a slovesem se dvěma prefixy (*jít* > *popojít*, *šít* > *popošít*, *růst* > *poporůst*), zatímco sloveso s jedním prefixem sice existuje, nicméně s jiným významem (srov. *pojít*, *pošít*, *porůst*).

⁵¹ Uher (1987, s. 31) hovoří o „sdružených“ afixech (srov. také Veselý, 2017), v zahraniční literatuře se pro aplikaci více sufixů (anebo prefixů) v jednom derivačním kroku užívá termínu „affix conflation“ (Stump, 2017).

8. Závěr

Při analýze formálních prostředků odvozování sloves od sloves se stýkají prostředky gramatické a slovotvorné. Slovesa s předponou *po-* aspirují na detailní pohled pro polyfunkčnost této předpony. V příspěvku jsme předponu *po-* probírali nejprve (odd. 4) jako slovotvorný formant odvozující slovesa od sloves, okrajově též od adjektiv a substantiv. Předponou *po-* bylo základové slovo významově modifikováno (ve smyslu různých způsobů slovesného děje), dokládali jsme ovšem i případy zásadního sémantického posunu mezi slovesem základovým a derivovaným. V odd. 5 jsme se věnovali takovým párům bezpředponového slovesa a jeho protějšku s předponou *po-*, které interpretujeme jako dvojice čistě vidové. Tvoření vidového protějšku předponou *po-* chápeme jako gramatický proces realizovaný v rovině výrazové slovotvorným prostředkem.

Funkci gramatickou plní předpona *po-* také jako flektivní morfém používaný k tvoření syntetického futura nedokonavých sloves s rysem determinovanosti (odd. 6). Tvoření futurální formy prefixem je z hlediska morfologie češtiny anomálií spojenou se skupinou sloves vymezených v současných pracích na základě jejich lexikálního významu, konkrétně významu cíleného pohybu. Tato skupina je otevřená, při práci s korpusovými daty jsme se proto zaměřili na otázku, podle jakých kritérií lze doloženou futurální formu s *po-* hodnotit jako tvar bezpředponového slovesa, a tím vlastně toto sloveso vřadit do skupiny sloves determinovaných.

Širší pohled na místo předpony *po-* v českém slovotvorném systému jsme naznačili v odd. 7. Tato předpona u jednotlivých sloves vstupuje do konkurence s dalšími předponami. Jako morfém odlišující dané sloveso od slova bezprostředně základového funguje ovšem jen u části sloves, další část sloves je od svého předka odvozena sufixem a předponu *po-* od tohoto předka přejímá. Setkáváme se však i se slovesy, pro která se mezi příbuznými slovesy nabízí více než jedno slovo základové – tyto případy jsou v rozporu s konvencí vidět ve slovotvorném systému češtiny dvojice slova základového a slova odvozeného a slovotvorné hnízdo modelovat jako orientovaný stromový graf.

Identifikace té které funkce předpony *po-* v korpusových dokladech byla možná pouze se zřetelem k jejím dalším uvažovaným funkcím, obecně aplikovatelná kritéria lze přitom stanovit jen obtížně.

LITERATURA

- ARONOFF, M. (1983): Potential words, actual words, productivity and frequency. In: S. Hattori – K. Inoue – T. Shimomiya – Y. Nagashima (eds.), *Proceedings of the 13th International Congress of Linguists*. Tokyo: Permanent International Committee of Linguistics, s. 163–171.
- BAAYEN, H. (2014): Experimental and psycholinguistic approaches. In: R. Lieber – P. Štekauer (eds.), *The Oxford Handbook of Derivational Morphology*. Oxford: Oxford University Press, s. 95–117.
- BAUER, L. (1997): Derivational paradigms. In: G. Booij – J. van Marle (eds.), *Yearbook of Morphology 1996*. Dordrecht: Kluwer, s. 243–256.
- BEDNAŘIKOVÁ, B. (2009): *Slovo a jeho konverze*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- BLÁHA, O. (2008): *Vyjadřování budoucnosti v současné češtině*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- BOOIJ, G. E. (2008): Paradigmatic morphology. In: B. Fradin (ed.), *La raison morphologique: Hommage à la mémoire de Danielle Corbin*. Amsterdam – Philadelphia: John Benjamins, s. 29–38.

- BORDAGOVÁ, D. (2002): Derivace, flexe a jejich reprezentace v mentálním lexikonu. *Slovo a slovesnost*, 63, s. 213–217.
- CVRČEK, V., a kol. (2010): *Mluvnice současné češtiny, 1: Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Karolinum.
- CVRČEK, V. – VONDŘIČKA, P. (2013): Nástroj pro slovotvornou analýzu jazykového korpusu. In: J. Klímová (ed.), *Grammar & Corpora / Gramatika a korpus 2012*. Hradec Králové: Gaudeamus, s. 1–10.
- ČECHOVÁ, M., a kol. (1996): *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV nakladatelství.
- DANEŠ, F. (1971): Pokus o strukturní analýzu slovesných významů. *Slovo a slovesnost*, 32, s. 193–207.
- DOKULIL, M. (1962): *Tvoření slov v češtině, 1: Teorie odvozování slov*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- DOKULIL, M. – HORÁLEK, K. – HŮRKOVÁ, J. – KNAPPOVÁ, M. (eds.) (1986): *Mluvnice češtiny, 1: Fonetika – Fonologie – Morfonologie a morfemika – Tvoření slov*. Praha: Academia.
- DVOŘÁK, V. (2016a): Dějové substantivum (dějové podstatné jméno, event noun). In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 309–315.
- DVOŘÁK, V. (2016b): Verbální substantivum (podstatné jméno slovesné, -ni/-tí-nominalizace). In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1948–1953.
- ESVAN, F. (2007): *Vidová morfologie českého slovesa*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- FELDMAN, L. B. (1994): Beyond orthography and phonology: Differences between inflections and derivations. *Journal of Memory and Language*, 33, s. 442–470.
- FRAUENFELDER, U. H. – SCHREUDER, R. (1992): Constraining psycholinguistic models of morphological processing and representation: The role of productivity. In: G. E. Booij – J. van Marle (eds.), *Yearbook of Morphology 1991*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers, s. 165–183.
- GREPL, M. – HLADKÁ, Z. – JELÍNEK, M. – KARLÍK, P. – KRČMOVÁ, M. – NEKULA, M. – RUSINOVÁ, Z. – ŠLOSAR, D. (2000): *Průruční mluvnice češtiny*. Druhé, opravené vydání. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- HAIJÍ, J. – HLAVÁČOVÁ, J. (2013): *MorfFlex CZ*. [LINDAT/CLARIN digital library at Institute of Formal and Applied Linguistics, Charles University in Prague.] Praha: Univerzita Karlova. Dostupné online na adrese: <<http://hdl.handle.net/11858/00-097C-0000-0015-A780-9>>.
- HAUSER, P. (1986): *Nauka o slovní zásobě*. Druhé vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- HAVRÁNEK, B. (ed.) (1960–1971): *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- HLAVÁČOVÁ, J. (2009): Stupňování sloves. In: D. Hlaváčková – A. Horák – K. Osolsobě – P. Rychlý (eds.), *After Half a Century of Slavonic Natural Language Processing*. Brno: Masarykova univerzita, s. 85–90.
- HLAVÁČOVÁ, J. – NEDOLUZHKO, A. (2013): Intensifying verb prefix patterns in Czech and Russian. In: I. Habernal – I. Matoušek (eds.), *Text, Speech, and Dialogue: 16th International Conference, TSD 2013, Pilsen, Czech Republic, September 1–5, 2013: Proceedings*. Berlin – Heidelberg: Springer, s. 303–310.
- HOFMAN, A. (1957): Význam a používání tvarů sloves pohybu s předponou *po-*. *Ruský jazyk*, 7, s. 127–132.
- HORÁLEK, K. (1955): Slovesné tvary typu *ponesu, poletím*. *Naše řeč*, 38, s. 21–24.
- ISACENKO, A. V. (1960): Slovesný vid, slovesná akce a obecný charakter slovesného děje. *Slovo a slovesnost*, 21, s. 9–16.
- KOMÁREK, M. (1989): Místo okamžitých sloves v soustavě českého slovesného vidu. In: J. Navrátil (ed.), *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis: Facultas Philosophica: Philologica, 59: Studia bohémica, 5: Sborník literárněvědných a jazykovědných prací členů katedry bohemistiky a slavistiky*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 103–107.
- KOMÁREK, M. (2002): Ke vztahu mezi videm a tzv. způsoby slovesného děje. In: Z. Hladká – P. Karlík (eds.), *Čeština – univerzália a specifika, 4*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 135–140.
- KOMÁREK, M. (2006): *Příspěvky k české morfologii*. Olomouc: Periplum.
- KOMÁREK, M. – KORENSKÝ, J. – PETR, J. – VESELKOVÁ, J. (eds.) (1986): *Mluvnice češtiny, 2: Tvarosloví*. Praha: Academia.

- KOPEČNÝ, F. (1960): Ještě o nedokonavosti futura typu „ponesu, povezu...“ a o časovém významu typu „dovede to, ujde to...“. *Slovo a slovesnost*, 21, s. 187–192.
- KOPEČNÝ, F. (1962a): Ke vzniku futurálního významu dokonavého přezentu. In: V. Barnett (ed.), *Acta Universitatis Carolinae – Philologica: Slavica Pragensia, 4: Věnováno akademiku Bohuslavu Havránkovi k 70. narozeninám*. Praha: Universita Karlova, s. 233–239.
- KOPEČNÝ, F. (1962b): *Slovesný vid v češtině*. Praha: Academia.
- KÓRTVÉLYESSY, L. (2016): Word-formation in Slavic languages. *Poznaň Studies in Contemporary Linguistics*, 52, s. 455–501.
- KŘEN, M. – CVRČEK, V. – ČAPKA, T. – ČERMÁKOVÁ, A. – HNÁTKOVÁ, M. – CHLUMSKÁ, L. – JELÍNEK, T. – KOVÁŘÍKOVÁ, D. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠKRABAL, M. – TRUNEČEK, P. – VONDRÍČKA, P. – ZASINA, A. (2015): *SYN2015: reprezentativní korpus psané češtiny*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné online na adrese: <<http://www.korpus.cz>>.
- KŘEN, M. – CVRČEK, V. – ČAPKA, T. – ČERMÁKOVÁ, A. – HNÁTKOVÁ, M. – CHLUMSKÁ, L. – JELÍNEK, T. – KOVÁŘÍKOVÁ, D. – PETKEVIČ, V. – PROCHÁZKA, P. – SKOUMALOVÁ, H. – ŠKRABAL, M. – TRUNEČEK, P. – VONDRÍČKA, P. – ZASINA, A. (2017): *Korpus SYN, verze 5 z 24. 4. 2017*. Praha: Ústav Českého národního korpusu FF UK. Dostupné online na adrese: <<http://www.korpus.cz>>.
- KUČEROVÁ, E. (1974): Slovanská korelativní slovesa přemísťování – synchronní popis. *Slavia*, 43, s. 18–25.
- MACHEK, V. (1962): K otázce tzv. prázdných předpon: imperativy a futura s *po-* u Slovanů. In: V. Barnett (ed.), *Acta Universitatis Carolinae – Philologica: Slavica Pragensia, 4: Věnováno akademiku Bohuslavu Havránkovi k 70. narozeninám*. Praha: Universita Karlova, s. 437–442.
- MATTHEWS, P. H. (2007): *The Concise Oxford Dictionary of Linguistics*. Second edition. Oxford: Oxford University Press.
- MRHAČOVÁ, E. (1993): *Korelativní slovesa pohybu ve slovanských jazycích, zvláště v ruštině*. Ostrava: Sřinga.
- NĚMEC, I. (1956): Kategorie determinovanosti a indeterminovanosti jako základ slovanské kategorie vidu. *Slavia*, 25, s. 496–534.
- NĚMEC, I. (1958): *Genese slovanského systému vidového*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- NÜBLER, N. (1992): *Untersuchungen zu Aktionsart und Aspekt im Russischen und Tschechischen (am Beispiel der mit na- präfigierten Verben)*. Regensburg: Roderer.
- NÜBLER, N. (2016a): Determinovanost. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 325.
- NÜBLER, N. (2016b): Způsob slovesného děje (aktionsart). In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 2129–2131.
- NÜBLER, N. – BISKUP, P. – KRESIN, S. (2016): Vid (aspekt). In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1978–1988.
- OSOLSOBĚ, K. (2007): Syntetické futurum v češtině – gramatiky, slovníky, korpusy. In: E. Rusínová (ed.), *Přednášky a besedy ze 40. běhu Letní školy slovanských studií*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 131–144.
- OSOLSOBĚ, K. (2008): Značkování a status některých gramatických kategorií v ČNK (syntetické futurum, stupňování adjektiv, neurčité číslovky a příslovce míry). In: F. Štícha – M. Fried (eds.), *Grammar & Corpora / Gramatika a korpus 2007*. Praha: Academia, s. 407–416.
- OSOLSOBĚ, K. (2009): Deriv – nástroj pro automatické vyhledávání slovtvorných vztahů: Slovtvorný stroj pro češtinu – sen nebo skutečnost? In: E. Rusínová (ed.), *Přednášky a besedy ze 42. běhu Letní školy slovanských studií*. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, s. 132–137.
- OSOLSOBĚ, K. (2014): *Česká morfologie a korpusy*. Praha: Karolinum.
- OSOLSOBĚ, K. (2015): Korpusy jako zdroje dat pro úpravy nástrojů automatické morfologické analýzy. *Časopis pro moderní filologii*, 97, s. 136–145.
- OSOLSOBĚ, K. (2016): Morfologie. In: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.), *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 1077.
- PALA, K. – ŠMERK, P. (2015): Derivance – Derivational analyzer of Czech. In: P. Král – I. Matoušek (eds.), *Text, Speech, and Dialogue: 18th International Conference, TSD 2015, Pilsen, Czech Republic, September 14–17, 2015: Proceedings*. Berlin – Heidelberg: Springer, s. 515–523.

- PANEVOVÁ, J. – SGALL, P. (1972): Slovesný vid v explicitním popisu jazyka. *Slovo a slovesnost*, 33, s. 294–303.
- PETKEVIČ, V. (2016): *Morfologická homonymie v současné češtině*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny – Český národní korpus.
- POLDAUF, I. (1954): Spojování s předponami při tvoření dokonavých sloves v češtině. *Slovo a slovesnost*, 15, s. 49–65.
- POLDAUF, I. (1964): Souhrnný pohled na vid. *Slovo a slovesnost*, 25, s. 46–56.
- PRAVDOVÁ, M. (ed.) (2012): *J sme v češtině doma?* Praha: Academia.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. (2009): O významech sloves typu *jít* a *chodit* v češtině (pohled kognitivní). *Bohemistika*, 3, s. 161–176.
- SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ, L. (2010): *Výbraná slovesa pohybu v češtině: Studie z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum.
- SLAVÍČKOVÁ, E. (1975): *Retrográdní morfemický slovník češtiny*. Praha: Academia.
- STRNADOVÁ, J. (2014): *Les réseaux adjectivaux: Sur la grammaire des adjectifs dénominaux en français*. [Disertační práce.] Praha: Univerzita Karlova.
- STUMP, G. (2017): Rule conflation in an inferential-realizational theory of morphotactics. *Acta Linguistica Academica*, 64, s. 79–124.
- ŠEVČIKOVÁ, M. – ŽABOKRTSKÝ, Z. – VIDRA, J. – STRAKA, M. (2016): Lexikální síť DeriNet: elektronický zdroj pro výzkum derivace v češtině. *Časopis pro moderní filologii*, 98, s. 62–76.
- ŠIMANDL, J. (ed.) (2016): *Slovník afixů užívaných v češtině*. Praha: Karolinum.
- ŠÍŠKA, Z. (2005): *Bázový morfemický slovník češtiny*. Druhé vydání. Olomouc: Univerzita Palackého.
- ŠLOSAR, D. (1981): *Slovotvorný vývoj českého slovesa*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.
- ŠMILAUER, V. (1940): Slovesný vid a způsob slovesného děje. In: A. Opravil (ed.), *Hovory o českém jazyce*. Praha: Prometheus, s. 65–79.
- ŠMILAUER, V. (1943): Slovesný čas. *Naše řeč*, 27, s. 169–179.
- ŠMILAUER, V. (1971): *Novočeské tvoření slov*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- ŠTÍCHA, F. – VONDRÁČEK, M. – KOLÁŘOVÁ, I. – HOFFMANNOVÁ, J. – BÍLKOVÁ, J. – SVOBODOVÁ, I. (2013): *Akademická gramatika spisovné češtiny*. Praha: Academia.
- TAFT, M. (1994): Interactive-activation as a framework for understanding morphological processing. *Language and Cognitive Processes*, 9, s. 271–294.
- TREMBLAY, A. – DERWING, B. – LIBBEN, G. – WESTBURY, C. (2011): Processing advantages of lexical bundles: Evidence from self-paced reading and sentence recall tasks. *Language Learning*, 61, s. 569–613.
- UHER, F. (1987): *Slovesné předpony*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně.
- VENDLER, Z. (1957): Verbs and times. *The Philosophical Review*, 66, s. 143–160.
- VESELÝ, L. (2014a): *Gramatické studie, 1: Příspěvky k české aspektologii*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- VESELÝ, L. (2014b): *Gramatické studie, 2*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.
- VESELÝ, V. (2017): Několik poznámek k dvojnásobné prefixaci (nejen u sloves). *Naše řeč*, 100, s. 18–27.
- VEY, M. (1952): Les préverbes «vides» en tchèque moderne. *Revue des études slaves*, 29, s. 82–107.
- WHITAKER, H. – WHITAKER, H. A. (eds.) (1979): *Studies in Neurolinguistics, 4*. New York – San Francisco – London: Academic Press.
- ŽABOKRTSKÝ, Z. – ŠEVČIKOVÁ, M. – STRAKA, M. – VIDRA, J. – LIMBURSKÁ, A. (2016): Merging data resources for inflectional and derivational morphology in Czech. In: N. Calzolari – K. Choukri – T. Declerck – S. Goggi – M. Grobelnik – B. Maegaard – J. Mariani – H. Mazo – A. Moreno – J. Odijk – S. Piperidis (eds.), *Proceedings of the 10th International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2016)*. Portorož: ELRA, s. 1307–1314.

Ústav formální a aplikované lingvistiky MFF UK
Malostranské nám. 25, 118 00 Praha 1

<sevcikova@ufal.mff.cuni.cz>

<panevoval@ufal.mff.cuni.cz>